

Kulturhistorisk Museum Randers
med bevilling fra **Kulturarvsstyrelsen**

INDUSTRIMINDER | ÅRHUS AMT

Anne Trine Larsen

**Institut for historie og områdestudier
AARHUS UNIVERSITET**

Leif Høgfeldt Hansen

**Institut for arkitektonisk kulturarv
ARKITEKTSKOLEN AARHUS**

2004

INDHOLD

tekst side		billeder side
3	tekst Indledning	
5	kort Århus	
6	tekst A/S Bryggeriet Ceres	61 billeder
7	tekst Århus Oliefabrik A/S	63 billeder
9	tekst A/S Frichs fabrikker	65 billeder
10	tekst Centralværkstedet for DSB	69 billeder
12	tekst York Refrigeration/ Sabro	70 billeder
13	tekst FDB's fabrikker	74 billeder
15	tekst Elvirasminde A/S	76 billeder
16	tekst Jysk Andelsfoderstofforretning	82 billeder
18	tekst Terma A/S	
19	tekst Århus Sporvejes garageanlæg	84 billeder
21	tekst Tulip A/S / Jaka	85 billeder
22	tekst Karl Krøyer	88 billeder
24	tekst J. A. Alstrup A/S	90 billeder
27	kort Randers	
28	tekst Randers handskefabrik	94 billeder
29	tekst A/S Bryggeriet Thor	97 billeder
31	tekst Bombardier Transportation/ Scandia	101 billeder
33	tekst F.O. Thostrup og sønner	104 billeder
34	tekst Agco/ Dronningborg maskinfabrik	107 billeder
35	tekst Vestas Wind Systems A/S	109 billeder
38	kort Silkeborg og omegn	
39	tekst Ry Mølle	113 billeder
40	tekst Svejnbæk Træskofabrik	116 billeder
41	tekst Silkeborg Papirfabrik	117 billeder
43	tekst Fiskars Danmark/ Lysbro	121 billeder
44	tekst APV Pasilac/ Silkeborg Maskinfabrik	123 billeder
45	tekst Trevira Neckelmann A/S	125 billeder
48	kort Nordvest	
49	tekst FLS Industries A/S / Dania	126 billeder
50	tekst Hekla	131 billeder
52	tekst Løvenholm Moseindustri A/S	132 billeder
52	kort Ebeltoft og Grenå	
53	tekst Lundbergs Maltgørieri	134 billeder
56	tekst Kalkovne ved Birkesig	138 billeder
58	tekst Grenå Dampvæveri	143 billeder
147	tekst Litteratur og forfattere	

Indledning

Rapporten Industriminder i Århus Amt er et delresultat af en undersøgelse af industriens historie i amtet. Undersøgelsen er blevet til på initiativ fra Kulturhistorisk Museum Randers og med bevilling fra Kulturarvsstyrelsen. Undersøgelsen dækker dels over en kortlægning af den industrielle udvikling i amtet fra 1840-1970, dels over en oversigt over mulige industriminder i Århus Amt. Oversigten over de mulige industriminder i amtet er lavet i samarbejde mellem cand. arch., arkitekt Leif Høgføldt Hansen og ph.d. i historie Anne Trine Larsen. Den fælles rapport ”Industriminder i Århus Amt” er udarbejdet på grundlag af rapporten ”Industriens historie i Århus Amt” af Anne Trine Larsen suppleret med arkitektoniske overvejelser og billedmateriale af Leif Høgføldt Hansen.

Intentionen med delrapporten har været at give en oversigt over mulige industriminder i Århus Amt med henblik på Kulturarvsstyrelsens udpegning af 25 nationale industriminder. I forbindelse med Kulturarvsstyrelsens industrimindeprojekt har museerne i Århus Amt givet deres forslag til mulige industriminder på egnen. Museernes forslag har sammen med kortlægningen af industriens historie delrapporten ”Industriens historie i Århus amt 1840-1970” været grundlag for valget af 32 virksomheder i regionen, der kan ansues som mulige industriminder. I den fælles bearbejdning af de 32 minder har samarbejdet mellem arkitekt og historiker bevirket, at rapporten giver to forskellige fagligheders vurdering af mindernes betydning i forhold til deres lokale, regionale eller nationale betydning.

Rapporten er struktureret først geografisk dernæst kronologisk, så de enkelte industriminder omtales i rækkefølge først efter deres placering dernæst efter deres grundlæggelsesår eller bygningsår. Sondringen mellem grundlæggelsesår og bygningsår er begrundet i, at der nogle gange er forskel mellem en virksomheds grundlæggelsesår og det år, hvor det konkrete industriminde er bygget. Omtalen af de enkelte minder er struktureret så hvert enkelt mindes historie, beliggenhed, funktion og arkitektoniske udtryk er beskrevet for endelig at give en samlet vurdering af mindets vigtighed fra en historievitenskabelig såvel som fra en arkitektfaglig synsvinkel.

Tak for bistand fra:

Museumschef Brita Mosdal på Djurslands Museum, Museumsinspektør Jakob Vedsted på Ebeltoft Museum, Museumsdirektør Britta Andersen på Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum, Museumsleder Jørgen Smidt-Jensen og Museumsinspektør Hanne Schaumburg Sørensen på Kulturhistorisk Museum Randers, Museumsinspektør Jens Aage Søndergaard på Dansk Landbrugsmuseum, Museumsleder Ove Sørensen på Odder Museum, Museumsinspektør Keld Dalsgaard Larsen på Silkeborg Museum, Museumsleder Helle Reinholdt på Skanderborg Museum, Museumsinspektør Lis Nymark på Økomuseum Samsø, Museumsdirektør Lars Holleufer på Århus Bymuseum.

Og til arkiverne: Tina Knudsen Jensen Randers Lokalhistoriske Arkiv, Jørgen Andersen på Assens Samlingen, Eva Schmidt på Odder Lokalhistoriske Arkiv, Hanne Arendt Lokalhistorisk Arkiv Silkeborg, Leif Juul Pedersen på Skanderborg Egnsarkiv, Leif Dehnits på Lokalhistorisk Samling, Aarhus Kommunes Biblioteker, Karen Schacht på Gammel Estrup.

Og til de mange andre mennesker som på forskellig vis har bidraget til rapporten.

Anne Trine Larsen

historiker

Institut for Historie og Områdestudier
Aarhus Universitet

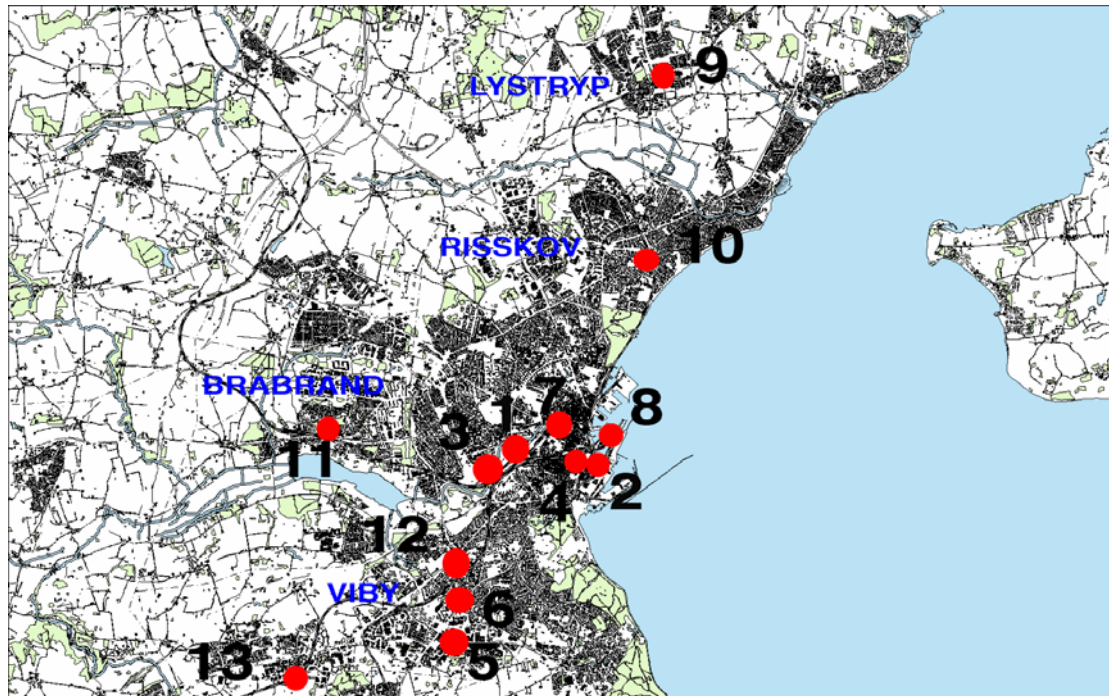
Leif Høgfeldt Hansen

arkitekt

Institut for Arkitektonisk Kultur
Arkitektskolen Aarhus

Århus, december 2004

1	Bryggeriet Ceres
2	Århus Oliefabrik A/S
3	A/S Frichs fabrikker
4	Centralværkstedet for DSB
5	York Refrigeration/ Sabro
6	FDB's fabrikker
7	Elvirasminde A/S
8	Jysk Andelsfoderstofforretning
9	Terma A/S
10	Århus Sporvejes garageanlæg
11	Tulip A/S / Jaka
12	Karl Krøyer
13	J. A. Alstrup A/S

A/S Bryggeriet Ceres

Virksomheden grundlagt:	1856
Adresse:	Ceres Allé 1 8000 Århus C
Nuværende ejer:	Bryggeriet Ceres
Ejerforhold ved etablering:	Bryggeriet Ceres
Bygning opført år:	1856 –
Arkitekt:	Rudolf Frimodt Clausen, Thomas Klinge m.fl.
Arkivalier:	Erhvervsarkivet
Fotos, genstande:	Erhvervsarkivet

Se [billeder](#) side 61 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Bryggeriet Ceres blev etableret lige uden for Århus by i 1856 og er stadig i funktion. Bryggeriets historie er præget af den generelle centralisering i branchen. Der er tale om et bryghus, som endnu anvendes og en relativt betydningsfuld arbejdsplads med omkring 400 ansatte i midten af 1960'erne. Det vil endnu være muligt at indsamle interviews og erindringer.

Museumsdirektør Lars Holleufer fra Aarhus Bymuseum foreslår Bryggeriets bygninger på Ceres Allé 1 bevaret med den begrundelse, at bryggeriet er et af de få bryghuse i Europa, der producerer øl i de oprindelige bygninger. Bygningskomplekset er det eneste samlede kulturmiljø fra den tidlige industrialisering i Århus. De første bygninger er opført i 1856. Direktørboligen i 1865 og bryggeriets hovedbygning i 1866. Nyt malteri i 1906 og senest bryghuset i sort glas tegnet af Thomas Klinge. Bygningerne er restaureret, så oprindelige detaljer igen står frem. Restaurationen skal ses på baggrund af en voldsom brand i 1982, hvor især de ældste dele af bryggeriet blev ramt. Hertil kan føjes, at bygningsmassen kan bidrage til at fortælle om forandringer af drikkevareindustrien med tilføjelser af nye produkter og udvidelser af eksisterende produktsortimenter.

Arkitektur

Ceres er opført langs med Århus å i det dalstrøg, som byen Århus er bygget langs med. Denne flotte lokalisering er benyttet på denne måde, at hovedbygningerne hæfter sig på længst inde mod byen, og anlægget er så over tid vokset væk grundlæggelsens placering mod byen i nogle historiske etaper.

De første bygninger var opført i gul tegl i en ornamenteret historicistisk stil som hørte den sidste del af det 18. århundrede til. En af de først opførte bygningsværker var ”Jyske palæ” som stammer tilbage til grundlæggelsen i 1856. I denne bygning opstod en brand i 1982, hvilket resulterede i at man måtte rive en del af de oprindelige bygninger ned, og det har forårsaget en fragmenteret fordeling af de oprindelige bygningsdannelser. ”Jyske palæ” blev opbygget igen i sin oprindelige stil, og står nu som en historisk del i forhold til andre bygninger fra forskellige tidsepoker, som tidsmæssigt går helt op til den smukke sorte glaskasse Thomas Klinge, som kan opleves langs åens løb i dag.

Ceres hovedbygning i gul tegl blev opført i 1866 og udvidet i 1887 til dens nuværende omfang. Hallen har smukke panelbeklædte vægge, og i kælderen er der en stor ølstue med hvælvede lofter, hvilket sammen med det dunkle lys giver mindelser om middelalderens ølsammenkomster.

Ceres forskellige historiske epoker fra midt i 1800-tallet til i dag ses tydeligt i facaderækken mod Silkeborgvej, der med smuk arkitektur igennem forskellige stilhistoriske opfattelser afspejler den omgivende verdens forandring.

Den historiske refleksion over den tidsmæssige udviklingen som aflæses på bygningens facader er anlæggets helt store styrke, og fortjener at blive respekteret som et regionalt minde.

Århus Oliefabrik A/S

Virksomheden grundlagt:	1871
Adresse:	Århus Sydhavn - silobygning og fabriksanlæg 8000 Århus C
Nuværende ejer:	Århus Oliefabrik A/S
Ejerforhold ved etablering:	Århus Oliefabrik A/S
Bygning opført år:	1928
Arkitekt:	Christiani & Nielsen's ingeniørfirma
Arkivalier:	Erhvervsarkivet
Fotos, genstande:	Erhvervsarkivet, Århus Bymuseum

Se [billeder](#) side 63 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Århus Oliefabrik blev grundlagt i 1871 og producerede i starten proteinrigt kraftfoder. Snart blev det imidlertid klart, at den animalske olie, som var et restprodukt fra

foderproduktionen, kunne anvendes som grundsubstans i den spirende margarineindustri. Herefter blev produktionen af råvarer til margarine- og chokoladeindustrien vigtigst. Oliefabrikken har gennemgående beskæftiget omkring 1000 personer i 1900-tallet med et højdepunkt på 1500 i 1930erne, hvor fabrikkens også stod for 10% af Danmarks samlede industrieksport. Fabrikken har haft filialer over det meste af verden og efterhånden er Århus-afdelingen primært blevet en afdeling for udvikling og forskning. Virksomheden er rimeligt beskrevet primært i festskrifter.

Fabrikkens anlæg er løbende blevet ændret og udvidet, og efterhånden er en del også revet ned. Men administrationsbygningen fra 1938 og en del af produktionsanlægget på havnen findes endnu, og kan bidrage til at fortælle en væsentlig del af den lokale industris historie, men så sandelig også en central del af dansk industris historie.

Uanset om fabrikken vurderes ud fra sin betydning for den industrielle beskæftigelse, historiske forandringer i industriarbejdet, andel af eksport eller som en virksomhed der bidrog til ændrede forbrugsmønstre, så er produktionsanlægget på havnen et oplagt bud på et nationalt industriminde.

Arkitektur

Oliemøllens siloanlæg fra 1928 er placeret som en monumental afslutning på den ene flanke til A. Høegh - Hansens aksefaste plan fra omkring 1920 for Århus Sydhavn. Ved denne formalistiske placering opstår der en relation mellem Høegh-Hansens lille og symmetrisk nyklassicistiske havnebygning fra 1920, der repræsenterer aksens hoved for enden af havneindløbet og det store siloanlægs monumentale placering på havneindløbets ene flanke. Siloanlæggets skala og placering danner igen en relation til ”De Fem Søstre”, som er bygget i et vinklet spændingsforhold til Høegh-Hansens ortogonale akse-system.

Denne konstellation af bygningsmassen, der forholder sig til Høegh-Hansens havneakse, giver en arkitektonisk helheds kvalitet til Århus’ sydlige havneanlæg. Oliemøllens siloanlæg er opført af in situ støbt jernbeton af Christiani & Nielsens ingeniørfirma, der under den nordiske funktionalisme var pionéerne inden for dansk betonbyggeri, og i 1928 var den det største siloanlæg i Europa. Med sine klare geometriske former skulle siloen udtrykke funktionel maskulin styrke, og være et symbol på industrikulturens brugsideal efter parolen: form follows function.

En betonbasis under hele bygningsanlægget udtrykker stabilitet. Derpå er der stillet en gruppe af 3x12 cylindere, hvilket udgør siloanlægget. De har igen har et volumen med en visuel fladevirkning placeret ovenpå sig, som en kompositorisk indramning af cylindrerne, og ovenpå fladen sluttet af med 6 små kuber.

Kompositionen udtrykker en kubistisk klarhed, med skjulte referencer til purismen i det klassiske græske tempels enkelhedsideal.

Oliemøllens siloanlæg rummer kvaliteter af national arkitekturhistorisk betydning i forhold til den nordiske funktionelle tradition og er stadig i dag en positiv monumental medspiller i de nævnte bygningsrelationer, der giver havnen sin specielle karakter.

A/S Frichs fabrikker

Virksomheden grundlagt:	1854
Adresse:	Søren Frichs vej 8230 Åbyhøj
Ejerforhold ved etablering:	Frichs Fabrikker
Bygning opført år:	1910 - 12
Arkivalier:	Erhvervsarkivet
Fotos, genstande:	Erhvervsarkivet, Århus Bymuseum

Se [billeder](#) side 65 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Frichs fabrikker blev grundlagt i 1854 og lukkede i 1977. I 1800-tallet producerede fabrikkens 25-50 ansatte dampanlæg og –maskiner. I starten af 1900-tallet indledtes en produktion af damplokomotiver, og netop lokomotiver blev fabrikkens satsningsområde fra omkring 1910. Produktionen var egentlig startet i Århus midtby, men efterhånden som udvidelsesmulighederne til den stadigt voksende produktion blev dårligere valgte ledelsen at flytte produktionen til et nybygget anlæg i forstaden Åbyhøj i 1910-12. Fabrikken voksede ganske betragteligt og havde fra starten af 1930erne omkring 1000 ansatte på anlægget i Åbyhøj. Især 1930erne var et højdepunkt for fabrikken, hvor produktionen af diesellokomotiver ikke kun blev solgt til den danske stat, men også eksporteret til udlandet. Efterkrigstiden viste sig imidlertid vanskelig for virksomheden, der måtte lukke i 1977. Der findes en del litteratur om fabrikken, ligesom der er dokumentationsrapporter og erindringer.

I lokal henseende har der været tale om en markant virksomhed med fagligt aktive arbejdere, der har bidraget til at sætte den lokale fagbevægelse på landkortet. Som den nationale lokomotivproducent er der tale om et uomgængeligt industriminde, som kan fortælle historien om produktion på både monopol- og markedsvilkår. Bygningerne på Frichsvej kan bidrage til at fortælle historien om dansk togmaterielindustri, idet fabrikken sammen med Scandia i Randers har forestået den nationale togproduktion.

Arkitektur

Frichs Fabrikker er oprindeligt bygget lidt uden for Århus By i et dalstrøg med adgang til jernbanen, der var af vital betydning for hele sværindustriens væsen.

Virksomheden havde samme vækstbetingelser som Scandia i Randers.

Anlægget er opbygget i nogle værkstedshaller, i begyndelsen i mursten i en romantisk stil med tårne, men senere er det jernbetonkonstruktioner, der har været det rationelle byggesystem, som ud over store spændvidder til fabrikation af de store togmaskiner også var mere bekvem i forhold til adderende udvidelser efter skiftende funktionelle behov.

Anlægget har haft et stort omfang, hvilket kan ses når man bevæger sig omkring i de mange eksteriørrum.

Det er dog svært at leve sig ind i det liv, der var engang, idet den meget kraftige renovation og konvertering til hovedsagelig kontormiljøer, har ødelagt det stemningsmættede potentiale som bygningsanlægget rummede. Interiørrummene er opdelt i små kontorer af gipsvægge og alt har fået en bemaling med gule væge, hvide ornamentbånd og rød træbeklædning, så den patinerede stemning fra det nedlagte fabriksanlæg er forsvundet.

Det er positivt at det gamle produktionssted bliver genbrugt, men set fra et arkitektonisk synsvinkel er renoveringen ucharmerende og af ringe kvalitet. Anlægget har dog stadig stor betydning for Århus' identitet og det regionale område som sådan.

Centralværkstedet for DSB

Virksomheden grundlagt:	1871
Adresse:	Værkmestergade 76 8000 Århus C
Nuværende ejer:	DSB
Ejerforhold ved etablering:	DSB

Bygning opført år: 1938
Arkivalier: Erhvervsarkivet, Rigsarkivet
Fotos, genstande: Århus Bymuseum

Se [billeder](#) side 58 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Centralværkstedet har været en vigtig arbejdsplads i Århus med op mod 1500 beskæftigede i de første efterkrigsår. Jernbaneværkstedet fungerede som samle-, vedligeholdelses- og reparationsværksted for lokomotiver, vogne og andet togmateriel. Efter statsovertagelsen af jernbanenettet 1867-1880 blev værkstedet opbygget som centralværksted for jysk-fynske område. Værkstedet blev løbende udvidet frem til omkring 1940 og var indtil 1920erne byens største arbejdsplads. Imidlertid havde DSB's nye lokomotiver mindre behov for reparation og vedligeholdelse, så beskæftigelsen faldt i løbet af 1950erne og 1960erne for at være nede på 200-300 ansatte i starten af 1990erne.

Centralværkstedet er formelt ikke en industrivirksomhed, selvom der har været en mindre produktion af togvogne under krigen. Som det ene af de to centralværksteder i Danmark (det andet lå i København) er det imidlertid en mulighed at pege på Centralværkstedet sammen med A/S Frichs Fabrikker og Scandia som industriminde. I sammenhæng udgør de tre virksomheder nemlig et regionalt samlingspunkt for den nationale togproduktion og vedligeholdelse.

Arkitektur

Centralværksted har i mange år været et markant vartegn ved indkørsel til Århus sydfra langs vandet. Bygningens markante hjørne i funkisstil fra sidst i 30'erne er et blikfang for de forbikørende.

Anlægget er placeret nær hovedbanestationen for at gøre logistikken bekvem i forhold til at udføre reparationer af tog og togdele.

Bygningen er opført i en jernbetonkonstruktion med repeterende facaderytmer, kun afbrudt af det komponerede hjørne. Denne bygningsdel er opført langs karréens rand, og den omkredser den store værkstedshal med ovenlys, som er placeret på det sted der normalt fungere som gårdrum i en bymæssig sammenhæng.

En komposition der både respekterer den historiske bys krav til karrébebyggelse, og benytter det typologiske krav om udfyldning af grundarealets rand til at lave en skærmning af fabrikkens støjgener mod den omkringliggende by.

Bygningen har samtidig ved sin konstruktion i 1938 virket som en provokation med det rippede formsprog og rationelle ydre, der kontrasterede den nærliggende Skansebebyggelses romantiske stil.

Anlægget har gennemgået en omfattende renovering og kan nu opleves med eternitplader, ”happy painting” og udsugningsrør alle vegne. Alligevel er det en af de få funkis bygninger i Århus Centrum, der fortjener en positiv opmærksomhed for sine store lokale kvaliteter.

York refrigeration/ Sabro

Virksomheden grundlagt:	1895
Adresse:	Jens Julsvej 28 8260 Viby J
Nuværende ejer:	York Refrigeration
Ejerforhold ved etablering:	Aktieselskabet Thomas Ths. Sabro & Co
Bygning opført år:	1958
Arkivalier:	Erhvervsarkivet
Fotos, genstande:	Århus Bymuseum, Erhvervsarkivet

Se [billeder](#) side 70 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Aktieselskabet Thomas Ths. Sabro & Co blev etableret i 1892 og producerer endnu. Virksomheden startede med at producere kølemaskiner til mejerier og efterhånden kom produktionen til mere generelt at bestå af kølemaskiner. I det meste af efterkrigstiden har der været op mod 1000 ansatte i virksomheden, der er blevet overtaget af den internationale koncern York Refrigeration. Der findes nogen litteratur om virksomhedens historie.

Bygningerne vidner om udflytningen fra centrum til industriområdet i Holme i 1958, efter at Århus Kommune havde modsat sig virksomhedens planer om udvidelser. Det er kun bygningerne fra 1958 og frem, der kan udpeges som industriminde, da de ældre bygninger er revet ned. Som en af de største virksomheder i området og internationalt kendt for sin produktion er Sabro et væsentligt bud på et industriminde. Dertil kommer, at bygningsmassen fra 1958 og frem repræsenterer virksomhedens vækst og

ændrede vilkår i efterkrigstiden. Dermed kan Sabro bidrage til at repræsentere netop den periode, hvor industrien overtog landbrugets rolle som vigtigste eksporteksport sektor. En periode der ellers kan blive overset i industrimindeprojektet, der har sin tidsramme fra 1840 til 1970.

Arkitektur

Sabro fabrikker er blevet placeret ved Århus ringvejssystem ved sin udflytning i halvtredserne, og på den måde har man været fremsynet i forhold til betydningen af let adgang til logistiske faciliteter. Desuden har man i forhold til halvtredserne i Århus været radikal i forhold til bygningskompleksets "lay out". En monumental hovedbygning er orienteret som en magtfaktor imod forstadens ringvejssystem, et moderne greb der benyttes af alle virksomheder i dag til at skaffe sig opmærksomhed, og fabrikken er placeret bagved som flade haller med ovenlys, så de kan adderes efter behov i alle retninger.

Hele bebyggelsen er holdt i den dybrøde tegl, der kendetegner halvtredsernes arkitektur i Norden. Hovedbygningen er en høj etagebygning i beton beklædt med tegl og artikulerede stræbepiller, hvor imellem er fastgjort skiferplader med artikulerede bolte. En stiv arkitektur men god proportioneringssans og artikulering af materialitet. Bag hovedbygningen findes industrianlægget, der er holdt i slanke volumener i rødt tegl, hvormed der er foretaget adderinger efter virksomhedens behov for udvidelser. Selve produktionsanlæggets høje arkitektoniske standard er opnået ved at insistere på variationer over et fast tema.

Det er værd at notere sig kvaliteten i dette anlæg, og den fremsynethed der er blevet udvist omkring de forskellige arkitektoniske løsninger.

FDB's fabrikker i Viby

Virksomheden grundlagt:	1905 - 06
Adresse:	Sønderhøj 30 8260 Viby J
Nuværende ejer:	Teknisk skole o.a.
Ejerforhold ved etablering:	FDB
Bygning opført år:	1905 –
Arkivalier:	Erhvervsarkivet
Fotos, genstande:	Erhvervsarkivet

Se [billeder](#) side 74 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

På fabrikkerne i Viby havde FDB i 1905-06 indledt en produktion af reb, sæbe og kemiske produkter som skosværite, soya og sennep. Denne produktion blev i 1912 udvidet med en margarinefabrik. Efter krigen blev flere produkter føjet til fabrikkernes område, således også salat samt kød- og viktualieproduktion. Fabrikken blev løbende udvidet med flere bygninger og udvidelser af fabriksanlægget, indtil FDB valgte at koncentrere sig om handelssektoren og lukkede sit fabrikskompleks omkring 1990. Der har været op mod 400 ansatte på fabrikkerne, der har produceret til brugsforeningerne i hele landet.

En del af bygningerne er revet ned, men dem der endnu står tilbage kan udpeges som industriminde. I denne forbindelse skal det tilføjes, at der findes et righoldigt kildemateriale, der kan danne udgangspunkt for delundersøgelser af brugsforeningernes historie. En historie der mangler at blive fortalt trods de folkelige bevægelers betydning for dansk identitetshistorie.

Fabriksanlægget kan udpeges som industriminde, fordi fabrikken har haft en væsentlig lokal betydning og været et markant indlæg i den nationale produktion af forbrugsgoder, der blev solgt gennem det landsdækkende FDB.

Arkitektur

FDB's store anlæg i Viby er opbygget i historicistisk stil i rødt tegl over tid, hvilket ses i de bygningsværker der resterer i området i dag. Hvidt puds er brugt til at kontrastere teglets overflade. Tårne og afrundede hjørner, efter datidens middelalderidealer, er brugt til at skabe arkitektoniske spændinger til helheden.

Anlægget fremstår i dag efter en voldsom konvertering, som opbygget af selvstændige solitære bygninger, hvorpå der er hægtet ny "kasse"-arkitektur i en genfortolkning af teglets muligheder.

Mellem bygninger findes parkeringsanlæg og enkelte bænke ellers intet. Indvendigt er det forsøgt at skjule de oprindelige lokalers funktioner med gipsplader og andre paneler, så der opstår en glidende overgang mellem nyt og gammelt, og man har derved set bort fra den mulighed, der var for at skabe en kontrast mellem de to tidsopfattelser af arkitektonisk formsprog, og samtidig udeladt at accentuere bygningernes fortidige funktioner igennem bevidst design med kontrasterende elementer – den grove industri mod den pæne kontor- og skoleæstetik.

Konklusionen er den samme som til Frich's fabrikker: det er positivt at det gamle produktionssted bliver genbrugt, men set fra et arkitektonisk synsvinkel er renoveringen ucharmerende og af ringe kvalitet.

Anlægget har dog stadig stor betydning for Århus' identitet.

Elvirasminde

Virksomheden grundlagt:	1866
Adresse:	Klostergade 32-34 8000 Århus C
- fra 1985	Danmarksvej 24A 8660 Skanderborg
Ejerforhold ved etablering:	Chokoladefabrikken Elvirasminde
Bygning opført år:	1907 – 08, hovedbygningerne
Arkitekt:	Christian Frühstück Nielsen m.a.
Arkivalier:	Erhvervsarkivet
Fotos, genstande:	Erhvervsarkivet

Se [billeder](#) side 76 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Elvirasminde startede sin produktion af chokolade i Århus centrum i 1893.

Produktionen blev løbende udvidet og der var op mod 400 (især kvinder) ansat på fabrikken i tiden frem til de første efterkrigstidsår. Herefter begyndte danskerne imidlertid at spise mindre chokolade og det var et problem for den landsdækkende producent, der primært fokuserede på det nationale marked. Økonomiske problemer gav anledning til først rationaliseringer, så antallet af ansatte blev halveret, senere til en sammenslutning med Rønning & Co. A/S. Herefter blev der satset på en produktion af flødeboller. Fabrikken flyttede fra centrum til forstaden Hasselager i 1967 og efter en brand i 1985 videre til Skanderborg. Fabrikkens historie er tyndt beskrevet.

Som industriminde er det gamle anlæg i Århus bymidte interessant, idet det kan bidrage til at fortælle historien om industriproduktionens start i centrum, og om bygningernes anvendelse til serviceproduktion efter produktionens udflytning til forstaden Hasselager. Suppleret med det eksisterende anlæg i Skanderborg kan også historien om industriens udflytning først fra centrum til forstad, senere til en helt anden lokalitet i et mindre byområde fortælles.

Arkitektur

Chokoladefabrikken Elvirasminde er opført på et grundareal, der er fundet ved udfyldning af en karré på hjørnet mellem Klosterport, Klostergade og Nørregade midt inde i Århus' historiske bykerne, lige uden for den gamle vikingebys volde.

Fabrikkens repræsentative kontorlokaler er placeret ud mod Klostergade, mens produktionsbygningerne er opført inde i baggården og gradvis ekspanderet over tid, så der er opstået en høj byggedensitet, hvilket har skabt snævre og oplevelsesrige gårdforløb, som har forbundet de forskellige produktionsenheder.

Bygningskompleksets romantiske stil er historicistisk, og opført i rødt tegl med saddeltag, og enkelte steder er der tilføjet tårnelementer til accentuering af den arkitektoniske kompleksitet. Murværket er præget af ornamenteringer med specialfremstillet tegl, som skaber en varieret og arkitektonisk rig overfladeoplevelse, når man bevæger sig rundt i området. Den store variation der er skabt mellem rum og bygningskroppe, giver et kontrastrigt lys med en romantisk stemning af middelalder, hvilket bliver understreget af facadeudformningen ud mod Klosterport, der har hentet sin inspiration i engelsk industriarkitekturs referencer til gotikken.

Bygningernes indretninger med varieret træ- og beton i forhold til etageadskillelser vidner om den gradvise udbygning af anlægget.

Bygningerne er i god stand på grund af bygningshåndværkets kvalitet. I dag er den nedlagte fabrik en oplevelsesrig del af Århus' indre bykerne, og fungerer som tilholdssted for forskellige små virksomhedstyper - fra kontor til underholdning og undervisning.

Der er for 100 år siden lagt en arkitektonisk omhu i fabrikkens design, som i dag har skabt et karakterfuldt kvarter i stadig udvikling.

Derfor må bygningsanlægget betegnes som et interessant industriminde på et nationalt plan.

Jysk Andelsfoderstofforretning

Bygning:	”De Fem Søstre” – silobygning og lagerhal
Adresse:	Mellemarmen Århus Havn 8000 Århus C
Ejerforhold ved etablering:	Jysk Andels-foderstoffsforretning
Nuværende ejer:	(Århus Oliemølle)
Opført år:	1925

Arkitekt: Hjalmar Kjær, arkitekt – Jørgen Christensen, ingeniør
Arkivalier: ?
Fotos, genstande: ?
Se [billeder](#) side 82 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Anlægget blev opført af Jysk Andels Foderstofforretning, der var oprettet i 1898 med hovedsæde i Århus. Anlæggets romantiske henvisning til de hollandske handelshuse kan antages at skyldes, at der var tale om et handelsfirma, der ønskede at give associationer til stolte handelstraditioner, snarere end til det industrisamfund som firmaet også var del af. Som industriminde er De fem Søstre derfor ikke oplagt, men det vil være helt oplagt som minde for handels- eller landbrugshistorie under industrisamfundet, hvor det på formidabel vis kan demonstrere spændingsforholdet mellem landbrug, handel og industri.

Arkitektur

På den del af Århus Sydhavn der populært hedder ”Mellemarmen” opførte Jysk Andels-foderstofforretning i 1925 et siloanlæg og en lagerhal, der populært kaldes De Fem Søstre på grund af silobygningens opdeling i fem fag. Anlægget placerer sig i en indad drejet vinkel i forhold til Høegh-Hansens aksefaste plan fra omkring 1920 for Sydhavnen, hvilket fremhæver det rytmiske spil i bygningen, når de fem fag observeres langs havnens kaj.

Bygningskomplekset er opført i jernbeton på et sumpet område, så for at skabe stabilitet blev det, der dengang var Nordens største silobygning, piloteret med 1200 pæle, som hver havde en længde på 14 meter. Den tilstødende lagerbygning i to etager blev projekteret med et ”flydende fundament” på en jernarmeret stålplade. Det var en lokal ingeniørmæssig bedrift, som bar mindelser om den vanskelige piloteringsopgave der forestod i forbindelse med den heroiske opførelsen af de berømte højhuse i Chicagos sumpede flodleje som varslede modernismen omkring det 19. århundrede.

Bebyggelsen er opført i hvidmalet jernbeton med skrånende taghældning. De fem fag har udseende som købmandsbyernes gavlhuse, der stadig kan opleves i Amsterdam, med et åbent lugevindue for oven, så fragten symbolsk kunne hejses direkte op fra skibene, og et lille hus på toppen af bygningen som symboliserede indholdet af et hejseværksspil. De fem fag er fysisk adskilt af indadgående glaspaneler, og

kvadratiske rammeløse vinduer er påført murerne i en rationel formalistisk rytme uden nævneværdig funktionel betydning.

De fem gavles spidser slutter på toppen i en slynget renæssanceudformning mod vandet, hvilket understreger ”De Fem Søstres” feminine dimensionering.

”De Fem Søstre” er et bygningskompleks, der er med til at styrke Århus havns karakter og egenart.

Bygningens stilmæssige blanding af tilbageskuende købmandsromantik og ingeniørmæssig heroisme gør den til et unikt nationalt bygningsværk blandt 20’ernes funktionalistiske arkitektur.

Terma A/S

Virksomheden grundlagt:	1943
Adresse:	Hovmarken 4 8520 Lystrup
Telefon:	87436000
Nuværende ejer:	Terma A/S
Ejerforhold ved etablering:	Terma A/S
Opført år:	1943 -
Arkitekt:	Ukendt
Arkivalier:	Formentlig på virksomheden
Fotos, genstande:	?

Ingen billeder - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Den tidligere direktør for Oliefabrikken Thorkild Juncker startede en produktion af instrumenter i 1943 på fabrikken Terma. Siden starten af 1970erne har Terma fået en international position som producent af elektroniske styresystemer til våben- og rumfartsteknologi. Der var ca. 120 ansatte i 1963. Fabrikkens historie er ikke skrevet og det kan muligvis også blive svært at komme til, da fabrikken qua sin status som underleverandør til våbenindustrien er omgærdet af nogen mystik. Imidlertid er fabrikken et godt industriminde, der kan vidne om elektronikindustriens udvikling i efterkrigstiden. Endvidere er der tale om en industritype, der er udpeget til fremtidens industri og med udpegningen af Terma kan også denne del af industrien blive del af historien.

Arkitektur

I et zone-planlagt område for industri i Lystrup nær Århus ligger virksomheden Terma A/S. Virksomheden er placeret på et faldende terræn og orienteres således, at aflange administrationsbygninger placerer sig parallelt med vejsiden, mens selve produktionen foregår i store fabrikshaller bag kontorbygningerne på det skrånende terræn, hvilket gør, at man fra vejen kun svagt aner hallernes store tagflader med punktvis ovenlysindtag – al aktivitet omkring produktionen er skjult af terrænet. Denne strukturering indgår muligvis i virksomhedens ”security”-tænkning, så lag af beskyttende bygninger rundt om den yderst hemmeligholdte produktion med militært overvågningsudstyr giver en forøget sikkerheds- og tryghedsfølelse for ejerne. Modsat usikkert føles det dog for besøgende, der ved ankomsten møder et virksomhedsområde omgivet af høje pigtrådshegn og ved indkørslen til anlægget skal igennem en stor portsluse. Usikkerhedsfølelsen forøges endnu mere, når en høj mast med roterende radarudstyr skimtes midt på grunden – er den blot et symbol for produktionen, eller bliver den besøgende i virkeligheden overvåget via virksomhedens moderne teknologi?

De tre aflange administrationsbygninger, der ligger på linie parallelt med ankomstvejen Hovmarken, er simple bygninger i to etager med fladt tag. De er ellers meget forskellige med hver deres vinduesrytmer og facadebeklædninger uden på en indvendig betonkonstruktion. Den første bygning benytter indfarvede hvide sten, den næste røde teglsten og den sidste betonelementer – uden tanke på nogen relation materialerne imellem.

Bag disse bygninger anes en stor, men simpel produktionshal af nyere dato som på afstand vurderes til at være en betonkonstruktion beklædt med betonelementer.

Kvaliteten af anlæggets bygningsstrukturering har interessante aspekter i forhold til en nutidig ”security” – tænkning, men ellers er de individuelle bygninger ikke på et højt niveau, og må betegnes af ringe arkitektonisk standard.

Århus Sporvejes garageanlæg

Virksomheden grundlagt:	1844
Adresse:	Gustav Holms vej 8200 Århus N
Nuværende ejer:	Århus Kommune
Ejerforhold ved etablering:	Århus Kommune

Bygning opført år: 1951-53
Arkitekt: C.F. Møllers tegnestue
Arkivalier: Århus Sporvejes Arkiv
Fotos, genstande: Århus Sporvejes Arkiv

Se [billeder](#) side 84 - tilbage til [indhold](#)

Historie

Århus Sporveje blev grundlagt i 1884 med en enkelt hestetrukket sporvogn. Hurtigt blev der imidlertid indsat elektriske sporvogne og busser, og grundlag var lagt til den udvikling af den kollektive trafik, som var nødvendig for at dække industrisamfundets transportbehov. Med udvidelserne fulgte behov for nye garageanlæg, og de mest imponerende er fra 1951-53 og fra 1981. Sporvejenes garageanlæg er oplagte som minder for den infrastruktur, som var nødvendig for industrisamfundets udvikling.

Arkitektur

Århus Sporveje har i 1952-53 bygget en af deres værksteder og garager i Risskov, der er en nordlig forstad til Århus. Kravet til den 49x74m store hal var, at der ikke måtte findes søjler, som kunne genere bussernes færdsel inde i hallen. På baggrund af dette simple funktionelle krav opstod ideen om at ophænge taget med wirer i jernbeton buer placeret hen over bygningskroppen, så man ville opnå et frit spænd, der samtidig kunne være med til at bibringe bygningen et unikt konstruktivt udtryk. Fem halvbuer svæver elegant hen over bygningsvolumenet. Imellem buerne er der placeret ovenlys, hvilket giver et jævnt arbejdslys inde i den store halv.

Med den valgte konstruktion, har det været muligt at reducere bygningens volumen af beton til et absolut minimum.

Gavlene er malet i stærke farver i kontrast til konstruktionens lyse beton.

C.F. Møllers tegnestue har i 1980-81 bygget endnu en hal til Århus Sporveje i Hasselager, den sydlige forstad til Århus, efter tilsvarende koncept med et ophængt tag i en ydre udtryksfuld konstruktion.

Århus sporvejes bygning er en både kraftfuld og konceptuel stærk regional repræsentant for arkitektur vedrørende industrikulturens logistiske opbygning.

Tulip A/S / Jaka

Virksomheden grundlagt:	1953 - 54
Adresse:	Høirisgårdsvej 5 8220 Brabrand
Telefon:	86263860
Nuværende ejer:	Tulip Food Company A/S
Ejerforhold ved etablering:	Jaka (Jyske Andelsslagteriers Konserverfabrik Amba)
Opført år:	1954 – udvidet 1971
Arkitekt:	ukendt
Arkivalier:	?
Fotos, genstande:	?

Se [billeder](#) side 85 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Slutningen af 1940'erne bød på gennembrud for eksport af kødkonserver til England og USA. Sammenholdt med at Århus var blevet en vigtig udskibningshavn for landbrugsprodukter, valgte en række jyske andelsslagterier at bygge en ny fabrik i Brabrand i 1953-54. På fabrikken i Brabrand blev der produceret kødkonserver til nationalt forbrug, men så sandelig også til internationalt. Virksomheden fik nemlig hurtigt oparbejdet en betragtelig eksport og er nationalt såvel som internationalt berømt ikke mindst for sit særegne produkt JAKA-bov. Den ny fabrik, JAKA, nåede på få år op på at have 500 ansatte, og har i 2004 300 medarbejdere på fabrikken. I 1990 blev JAKA fusioneret med Tulip International, der fik hovedsæde i Brabrand. Virksomhedens historie er tyndt beskrevet, men det er muligt at indsamle informationer fra de mange ansatte, der har været på virksomheden gennem tiden. Fabrikken er et oplagt industriminde, der kan bidrage til at fortælle historien om dansk landbrugs industrialisering, forarbejdelse af landbrugsprodukter og eksport af samme. Tillige er det et godt minde fra efterkrigstidens industriproduktion.

Arkitektur

Konserverfabrikken blev opført i 1954 i Brabrand, der dengang lå langt væk fra beboelse, så regionale indbyggere undgik eventuelle lugtgener. Anlægget blev derimod placeret tæt på jernbanen, og der blev ført specielle spor ind til en perron, der var indbygget i fabrikkens ene gavl, så svinekroppene kunne ankomme i togvogne og blive læsset direkte ind i fabrikkens forarbejdningshal. Opbygningen af anlægget er meget rationel. Selve fabriksbygningen er i hvid ”funktisstil” og opført i en betonkonstruktion med betonelementer, som rumligt er

opbygget omkring en stor central fordelingshal med tøndehvælv, der løber som en rygrad ned igennem bygningen. Ud fra denne centrale nerve stikker sidegallerier med ovenlys, som funktionelt varetager bearbejdning af råvarerne på forskellig måde. Bygningen er velproportioneret og de rationelle vinduer i facaderne understreger tagkonstruktionens monotone og repeterende rytme.

Vinkelret på fabrikkens ”rygrad” i en afstand af ca. 40 m. er administration og fabrikkens kraftværk placeret i 3 separate murstensbygninger med saddeltag.

En direktørbolig er placeret lidt væk fra komplekset så ubehagelige lugtgener undgås.

Senere i 1971 er anlægget blevet udvidet langs banen på den anden side af administrationen i en markant og spændende betonkonstruktion, der har fundet sin inspiration i det oprindelige fabriksanlægs tøndehvælv.

Dette fabriksanlæg er i sin rationelle klarhed et mønstereksempel på en funktionel rationalitet, der genererer et industrielt arkitekturværk af høj kvalitet – ”form follows function” – i parolens allermost positive betydning. Udvidelsen i 1971 har tilføjet en yderligere spænding til den arkitektoniske kvalitet.

En lille tilbygning til den oprindelige fabrik har dog skæmmet kvaliteten, men ikke fjernet det positive helhedsindtryk.

Byggeriet har store regionale hvis ikke nationale arkitektoniske kvaliteter i forhold til industrielle slagterianlæg i det 20’ene århundrede.

Karl Krøyer

Virksomheden grundlagt:	1940’erne
Adresse:	Vestre Kongevej 10-12 8260 Viby J
Telefon:	86770011
Nuværende ejer:	SBK Scandinavia A/S
Ejerforhold ved etablering:	Karl Krøyer
Bygning opført år:	1962
Arkitekt:	Jørgen Schmidt og Kay Schmidt, arkitekter maa
Arkivalier:	?
Fotos, genstande:	Århus Bymuseum

Se [billeder](#) side 88 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Karl Krøyers karriere startede i en lille trikotageforretning i Ryesgade i Århus i

begyndelsen af krigen, hvor der var mangel på mange varer blandt andet elastik, så derfor opfandt han et system med ståltråd - stråltrådselastik, hvormed man kunne holde bukserne oppe. Det blev en kommerciel succes, hvorefter han også opfandt radialdæk til cykler – et system nutidens biler stadig bruger. Den selvlysende vejbelægning synopal blev ikke en stor succes, men benyttes dog stadig i flere lande. Opfinderens udtænkning af mange nye, nyttige produkter inden for medicinalindustrien har været de mest succesfulde frembringelser - men den allermest spektakulære opfindelse var de såkaldte “Krøyerkugler” til hævning af sunkne skibe, inspireret af en idé som opstod under læsning af et Anders And blad. Virksomhedens vækst gjorde, at den snart havde brug for nye og større lokaler til de mange idéskabere, så derfor blev kontor- og laboratoriebygningen i Viby bygget i starten af 60’erne. Selv om virksomheden har støttet utallige fabrikker rundt om i verden, har den aldrig haft tilknyttet egentlig produktion. Succeserne til trods gik virksomheden konkurs efter et uheld med hævning af et skib i en grønlandsk fjord. Virksomhedens historie er ikke beskrevet.

Virksomhedens tilbageværende bygninger er et velvalgt industriminde, der kan bidrage til at fortælle historien om den engagerede, nytænkende og idérige iværksætter.

Arkitektur

Virksomhedens bygninger er opført med det formål at indeholde kontor- og laboratoriebygninger for Karl Krøyer og medarbejdere.

Bebyggelsen er opført på en skrænt i Viby med udsigt ud over Århus. Grunden havde før været benyttet til grusgrav, hvilket inspirerede arkitekterne til at benytte terrænets afskrællede kupering til at placere tre bygningsvolumener ortogonalt oven på hinanden i en T-figur, som datidens japanske inspirationskilder foreskrev arkitekten kunne gøre.

Underetagen kom til at rumme laboratorier, arkiver og portnerbolig. Mellemetagen rummede reception, centralt trapperum ingeniørtegnestuer, bibliotek, konferenceværelser og kantine. Den øverste etage var forbeholdt en syd-vestvendt konferencesal med forbindelse til en anlagt have, sekretær- og ledelseskontorer og Karl Krøyers nord-østvendte kontor, der skuede hen over Århus by med Århus bugt og Mols bjerge i baggrunden. De to ortogonalt krydsende 10 meter brede bygningskroppe er opført som en rammekonstruktion af profiljern, der har en

spændvidde på 3,75m. Taget er fladt og dækket med firmaets eget produkt synopal i stedet for perlesten. Facaderne består af aluminiumsrammer med termoglas eller sort indfarvet eternit. Varmeanlægget er strålevarme med rørslanger i loftet. De udvendige sti og trappeforløb er med til at fremhæve det indbyrdes spil som skabes mellem terrænets udformning og bygningsvolumenernes placering.

Indvendig er der et velproportioneret og minimalistisk udtryk, der dannede en passende neddæmpet rumlig baggrund for den vidensproducerende forskning, der var virksomhedens kendetegn under Karl Krøyers ledelse.

Siden opførelsen er der bygget en udvidelse i syd-vestlig retning i forlængelse af konferencelokalet på det daværende landskabelig behandlede område. De opførte bygninger er holdt i den samme stil som det oprindelige anlæg, og har ikke nævneværdig negativ indflydelse for bebyggelsens kvaliteter.

Bebyggelsen har stadig store arkitektoniske oplevelser og er et kvalitativt bud på en virksomhedstype der repræsenterer overgangen til videnssamfundet i begyndelsen af tresserne.

J. A. Alstrup A/S

Virksomheden grundlagt:	1960'erne
Adresse:	Alstrupallé 11 8361 Hasselager
Telefon:	70127712
Nuværende ejer:	Tech Care – fragtcentral
Ejerforhold ved etablering:	J.A. Alstrup A/S, kendt som ”GlasAlstrup”
Opført år:	1967
Arkitekt:	Knud Blach Petersen, arkitekt maa
Arkivalier:	?
Fotos, genstande:	?

Se [billeder](#) side 90 - tilbage til [indhold](#)

Historie

J.A. Alstrup A/S i Studsgade 5-7 drev engroshandel med glas. Virksomheden var oprettet i 1894 og blev omdannet til aktieselskab i 1924. I 1962 havde virksomheden 69 ansatte og den flyttede til nye bygninger i Hasselager i 1967. Der er ikke tale om en industrivirksomhed, men om en handelsvirksomhed og som sådan er der ikke tale om noget oplagt industriminde. Imidlertid vil det være oplagt i forbindelse med en udpegning af minder over handelshistorie.

Arkitektur

Bygningskomplekset består af en administrationsbygning og en fabriks/ lagerhal og er oprindeligt opført til viderebearbejdning, opbevaring og pakning af importeret udenlandsk glas til bygningsindustrien.

Virksomheden blev opført i udkanten af Århus, hvor der var rig mulighed for udvidelsesmuligheder, og i nærheden af jernbanen så det importerede glas, der hovedsagelig kom fra Belgien, kunne fragtes med tog direkte ind i lagerhallen på et specielt anlagt jernbanespor til virksomheden, hvorefter det forarbejdedes i fabrikshaller. Den videre transport med det forarbejdede glas foregik med lastbiler ad den nærliggende gamle Skanderborgvej.

Bygningen er organiseret således, at administrationsbygningen i nogen afstand er placeret væk fra lagerbygningen, så der opstår et klart skel mellem den repræsentative funktion og den forarbejdende funktion, hvilket skaber et hierarkisk forhold med kontorbygningen som den dominerende.

Senere er produktions- og lagerdelen blevet udvidet mod administrationsdelen, hvilket i nogen grad har sløret den bevidst splittede opbygning.

Den oprindeligt anonyme, men velproportionerede lagerhal er opført som en åben funktionel søjlehal med et jævnt fordelt ovenlys. Indvendigt er der hovedsageligt benyttet præfabrikerede betonkomponenter, ydermurene er bygget i røde sten af tegl. Administrationsdelen er opført som en selvstændig svævende én-etages bygning på en stor græsflade med en konstruktion af et stort betongitter på betonsøjler, der beskytter en let ophængt glaskasse, som et ophøjet skrin – et materialemæssigt symbol på virksomhedens aktiviteter. Den monumentale meterhøje gitterkonstruktion skærmer for direkte sollys om sommeren, og den resterende sollys som passerer igennem de ydre glasvægge reguleres af lette fortræksgardiner. Glasvæggene har ventilationsspalter, der sammen med ventilation omkring ovenlysene regulerer indeklimaet. Der er fundet en original løsning, hvormed man i sommerperioden kan udnytte den svale luft i gitterkonstruktionens skygge som naturlig ventilation, der ved åbning af trækkanaler daler ned over personalet i kontorlandskabet. Bygningen er desuden et af de første og bedste eksempler på et åbent kontorlandskab i Danmark, hvilket i 60'erne var en inspirerende nytænkning, der var hentet fra amerikanske storrumskontorer - en organisering af kontormiljøer, som i USA allerede var startet i

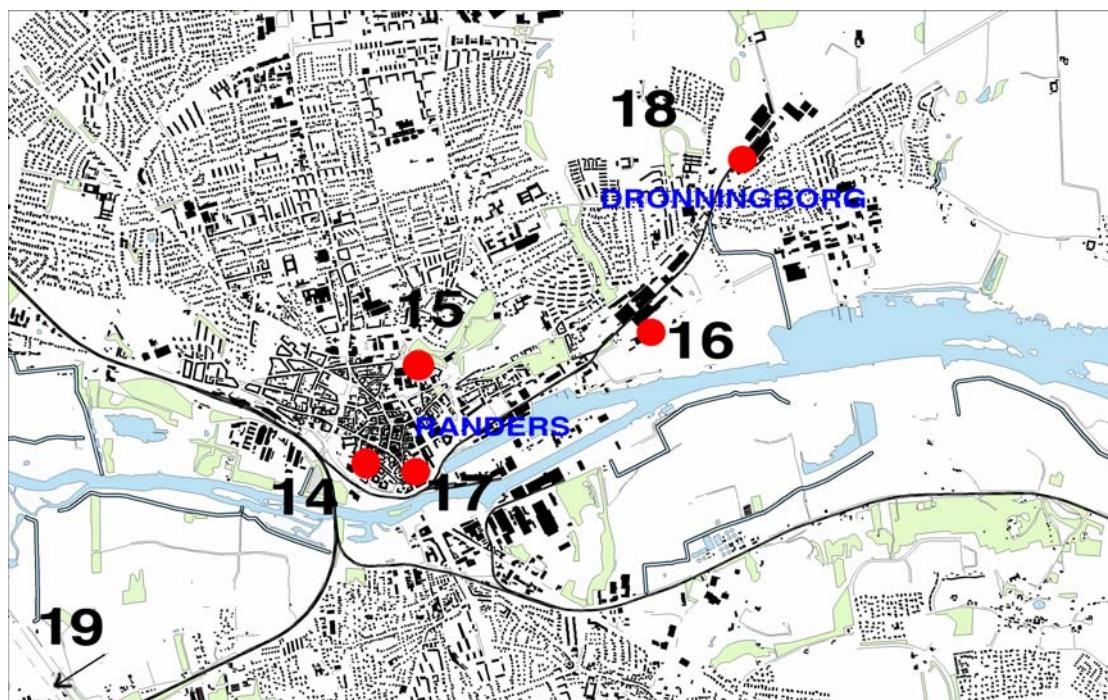
begyndelsen af det 1900 århundrede, eksempelvis i Larkin Building af Frank Lloyd Wright fra 1903 i Buffalo, New York.

Aluminiumskasser i loftet og gulvtæpper regulerede lyden, og møblement skærmede for støj fra kontormaskiner, og specielle møbelrum muliggjorde et vist omfang af mødeaktivitet. Et funktionsmodul med vindfang, toilet og køkken skærmede kontormiljøet fra kantine og et mere afsondret mødelokale til bestyrelse mm. Bygningerne har på grund af deres gode håndværksmæssige standard bevaret de oprindelige kvaliteter, trods forringelsen i klarhed, der er sket ved tilbygning til produktionshallen, og en opsplittning af det indre storrumskontor i mindre selvstændige kontorenheder.

Administrationsbygningens blanding af monumental minimalisme som fandtes hos Mies van der Rohe og brug af betonen som konstruktionsmateriale, som hos Le Corbusier, gør at der er skabt et unikt bygningsværk af høj arkitektonisk kvalitet, der arkitekturhistorisk var en af de første bygninger i Danmark, der præsenterede storrumskontoret som en type.

Litteratur

Arkitektur DK 1962 p217 – 256
Arkitektur DK 4 1967 p.189 - 196
Trøjborg Kvarteret Århus – Registrant Magistratens 2. afdeling 1984
JP Århus 23.sep. 2004 – Om JAKA
Danmarks arkitektur – arbejdets bygninger; Jørgen Sestoft 1979
De fem søstre – internt papir; Lars Holleufer 2004
Århus kommuneatlas; Arkitektur og byggeskik i byen
Erhverv og Menneske – Arkitektfirmaet C.F.Møllers tegnestue 1997
Anne Trine Larsen: Industriens historie i Århus Amt, 2005

- 14** **Randers Handskefabrik**
- 15** **A/S Bryggeriet Thor**
- 16** **Bombardier Transportation /Scandia**
- 17** **F.O. Thostrup og Sønner**
- 18** **Agco / Dronningborg maskinfabrik**
- 19** **Vestas Wind Systems A/S**

Randers handskefabrik

Virksomheden grundlagt:	1811
Adresse:	Vestergrave 18 8900 Randers
Telefon:	45864233
Nuværende ejer:	Randers Handskefabrik
Ejerforhold ved etablering:	Ukendt
Bygning opført år:	1829
Arkitekt:	Ukendt
Arkivalier:	På virksomheden
Fotos, genstande:	Kulturhistorisk Museum Randers

Se [billeder](#) side 94 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Fra et industrihistorisk synspunkt udmærker Randers Handskefabrik sig ved at være den eneste eksisterende handskefabrik i Nordeuropa såvel som verdens ældste handskefabrik. Tillige er handsker et af de produkter Randers har været berømt for, så fabrikken har også en særlig betydning for den lokale industris historie.

Virksomheden blev startet i 1811 og har haft til huse i sine nuværende bygninger i Vestergrave siden 1931. Handskefabrikken er lidt atypisk indrettet i forhold til mellemkrigstidens indretning af industrivirksomheder ved at have bolig ud mod hovedgaden, produktion og administration i baggården og tørrelade i anden baggård. Kulturhistorisk Museum Randers peger især på fabrikkens interiører som muligt industriminde, men det må understreges, at disse interiører fungerer i sammenhæng med fabriksbygningen, der vidner om en produktion, der i vidt omfang har haft håndværksmæssig karakter. Kulturhistorisk Museum Randers har udarbejdet rapport, registrant og fotodokumentation af handskeproduktionen. Fra et industrihistorisk synspunkt er Randers Handskefabrik et oplagt industriminde set i et internationalt, nationalt og lokalt perspektiv.

Arkitektur

Randers Handskefabrik er opført i 1829 i klassicistisk stil. Det sensible bygningsværk er placeret med en repræsentativ husdel ud mod vejen med beboelse, mens produktionen og administrationen foregår i mere anonyme lokaler vendt ind mod baggården – i mellembygningen er der farveri, blokafdeling, lager, administration, systue og handskemagerværksted og længst væk i baggården er der tørrebygning.

En klar typologisk måde hvormed funktionerne er strukturel opdelt i en bybebyggelse, som stammer tilbage fra det tidlige urbane industrielle byggeri.

Den klassiske facade i to etager mod gaden er muret i tegl og derefter pudset på en måde, så der skabes profileringer i overfladen. Facaden er opdelt i en nedre facade og en øvre facade af et gesimsbånd. Den nederste del er nøgtern og indeholder et indgangsparti midt på facaden omgivet af en profileret ramme og markeret af en dominant slutsten over døren - yderst til højre på facaden forefindes portindgangen til baggården smukt markeret med et svagt buende tøndehvælv og et nænsomt indpasset skilt, der nævner virksomhedens navn. Denne asymmetri er raffineret opvejet på første sal med en række pilastre i ionisk stil, der er placeret med en uens rytme.

Derved virker facaden harmonisk ved første øjekast, men ved dybere studier opdages det raffinerede kompositoriske balancespil. Facaden sluttes på toppen med et simpelt og velproportioneret saddeltag i rødt tegl.

Baggårdsbygningerne, der er opført senere, er holdt i simple pudsede facader uden ornamentter med et afsluttende bredt tagbånd i kobber, der oplevelsesmæssigt holder sammen på gårdrummet.

Bygnings etageadskillelser er i træ og de indre rumforløb er opbygget med trapper, små korridorer, lavloftede systuer og andre funktionsrum, som indeholder mange oplevelsesmæssige kvaliteter omkring den fortidige opfattelse af indre rumorganisering for lettere industrimiljøer. Kombinationen af dette og de eksisterende maskiner og aktiviteter giver en mættet historisk oplevelse, når bygningen besøges. Randers Handskefabrik har overordentlige mange arkitektoniske kvaliteter, der fortæller om et lille industrielt urbant bygningskompleks udført i en regional klassicisme af nationalt format.

A/S Bryggeriet Thor

Virksomheden grundlagt:	1851/ 1873
Adresse:	Thorsgade 25 8900 Randers
Telefon:	87124500
Nuværende ejer:	Under afvikling
Ejerforhold ved etablering:	Bryggeriet Thor
Bygning opført år:	1921 –
Arkitekt:	Jensen-Wærum, Hjersing, Blinkenberg, Redal, Sterup, Rose Jensen Klitkøj
Arkivalier:	Erhvervsarkivet

Fotos, genstande: Kulturhistorisk Museum Randers, A/S Bryggeriet Thors museum

Se [billeder](#) side 97 - tilbage til [indhold](#)

Historisk Baggrund

Ølbrygningens historie har været præget af hjemmebrygning frem til midten af 1800-tallet, hvor der blev anlagt bryggerier i snart sagt enhver flække. Bryggeriet Thor var et af de små lokale bryggerier, der formåede at vokse sig stort. Bryggeriet var startet i bymidten i Vestergrave, men manglende plads til udvidelser gjorde, at bryggeriet blev flyttet til Thorsgade tæt på bymidten og er dermed repræsentativt for den generelle tidlige udflytning af industrivirksomheder. Anlægget på Thorsgade viser endvidere den generelle udvikling af et bryggeri, hvor de udvidelser der er sket i løbet af 1900-tallet kan følges. Bryggeriets historie er veldokumenteret, og dets arkivmateriale er bevaret, blandt andet med en rapport om arbejdslivet og fotodokumentation for tiden 1970-2003, således at udviklingen frem til bryggeriets lukning i 2003 kan følges. Dermed er det muligt at dokumentere og fortælle bygningernes historie for en af byens store – om end nedlagte - arbejdspladser.

Fra en lokal betragtning fungerer bryggeriet som pejlemærke for byens industriarkitektur eller man kan næsten sige, at det er et vartegn for byen som den tilreisende ser på lang afstand. Fra en national betragtning fungerer bryggeriet som et velvalgt industriminde, fordi det fremstår som en eksemplarisk repræsentant for udviklingen af industribyggeri i 1900-tallet. Et flot regionalt eksempel på udviklingen i drikkevarerindustrien.

Arkitektur

Over Randers bycentrum kroner bygningerne til Thors bryggeri. Bryggeriets landskabelige placering er unik i forhold til byen og dalstrøget, og fungerer som et varemærke for placeringen af Randers som handelsby.

De ældste faser af bryggeriet, som ses i dag, stammer tilbage fra 1920'erne og er opført i rødt tegl med saddeltag. Deres funktion er at rumme maskinhuset, keddelhuset og administration. Arkitekterne bag disse bygninger er Jensen-Wærum og den funktionalistisk orienterede Hjørsing. Bygningerne er opført i et kubisk velproportioneret formsprog, hvor gavlmotivernes skarpe former udtrykksfuldt accentueres, hvilket senere i perioden dyrkes i dele af den danske 20'er modernisme,

der peger på en regional dansk forståelse af tidens internationale arkitekturudtryk (eksempelvis Århus Universitet).

De kubiske volumener er opdelt i mindre enheder og sammensat som et middelalderligt udtryk for kontrolleret additionsarkitektur. Dette giver et særegent udtryk til bebyggelsen, hvilket stadig i dag rummer mange oplevelsesmæssige kvaliteter.

Denne følsomt proportionerede arkitektur, der ikke bare er funktionsorienteret men også arkitektonisk tænkt, står i kontrast til den store hvide funktionelle silo i beton fra 60'erne, der fremstår som et frembrusende vartegn mod himlen visuelt fra alle steder i Randers.

I halvfjerdsere er der tilføjet flere fabrikshaller med brune metalbeklædte facader, der ikke lever op til de arkitektoniske kvaliteter fra 20'erne.

Anlægget har meget høj arkitektonisk kvalitet i forhold til den landskabelige beliggenhed og høje originale standard i sin bygningsmæssige udformning.

Kontrasten mellem tårnet og hovedbygningerne fra 20'erne giver en arkitektonisk fortælling, der har høje oplevelsesmæssige kvaliteter, der bør bevares som et nationalt minde over et regionalt bryghus.

Bombardier Transportation / Scandia

Virksomheden grundlagt:	1861
Adresse:	Toldbodgade 39 8900 Randers
Telefon:	86425300
Nuværende ejer:	Bombardier Transportation Danmark A/S
Ejerforhold ved etablering:	Petro, Brassey & Bett
Bygning opført år:	1861 -
Arkitekt:	Ukendt
Arkivalier:	Erhvervsarkivet
Fotos, genstande	Kulturhistorisk Museum Randers

Se [billeder](#) side 101 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Scandia var fra sin start i 1861 og i en årrække frem den største industriarbejdsplads i provinsen, og fabrikken har vedvarende været en stor industrivirksomhed i provinsen uanset flere kriseperioder siden 1800-tallet. De lange lave bygninger illustrerer næsten i sig selv, at Scandia har produceret togvogne, og denne fortælling kan suppleres med

et omfattende og velbevaret kildemateriale, der for tiden frem til 1980 kan findes på Erhvervsarkivet. Endvidere har Randers Kulturhistoriske Museum fået udarbejdet en dokumentationsrapport, og der findes interviews fra Nationalmuseets undersøgelse i 1950'erne.

Som en af provinsens markante industrivirksomheder er Scandia et oplagt lokalt industriminde. Dernæst er virksomheden et oplagt regionalt industriminde, fordi Scandias togvognsproduktion sammen med Frichs' lokomotivproduktion i Århus udgjorde den nationale togmaterielindustri fra 1906. Samlingen af den nationale togproduktion i regionen gør Scandia til et oplagt nationalt industriminde.

Arkitektur

Scandias placering i dalstrøget mod Dronningborg gjorde, at det var nemt logistisk at koble sig på tognettet, hvilket har været af vital betydning for at opretholde virksomhedens drift i den danske sværindustri.

Fabrikkens bygninger er opført som aflange volumener, placeret tæt imod hinanden, så det virker som om, de støttes indbyrdes. Denne bygningsstrukturering er opstået igennem mere end 100 år som en additionsproces i forhold til forandringer i produktionsformen. Den aflange formgivning synes at holde bebyggelsen sammen, som en understregning af dalens retning og togvognenes lineære bevægelse.

De ældste bebyggelser i det store anlæg er placeret ud mod Toldbodgade. Disse ældre bygninger er alle opført i rødt tegl i en nøgtern tidløs stil med ovenlyskonstruktioner, som tildeler bygningskroppenes lange form en rytme i længdeaksen.

En anden mere fri rytme findes, når bevægelsen foregår på tværs af de mange forskellige gavlprofiler, der visuelt adderer sig mod hinanden.

I det store anlægs sidste bebyggelser fra 1980'erne er man gået væk fra den røde tegl, og har i stedet benyttet en billigere montageteknik med præfabrikerede betonelementer, hvilket skæmmer helhedsindtrykket til det værre, idet bygningernes voldsomme proportioner, der skaber en uheldig kontrast til den homogene røde tegl benyttet af de ældre bygningshaller

Scandias lange tidløse bygningskroppe har regionale arkitektoniske kvaliteter, der repræsenterer et unikt udtryk for produktionens indhold – langstrakte togvogne.

1980'ernes store adderede bygningshaller i præfabrikeret beton har været en billigere løsning, som har tilfredsstillet tidens funktionelle svar på den type produktionshal uden at kikke på helheden.

F.O. Thostrup og sønner

Virksomheden grundlagt:	1876
Adresse:	Storegade 13 8900 Randers
Ejerforhold ved etablering:	Købmandsgård
Bygning opført år:	1640'erne
Arkitekt:	Ukendt
Arkivalier:	Erhvervsarkivet
Fotos, genstande:	Kulturhistorisk Museum Randers

Se [billeder](#) side 104 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Tobaksfabrikken blev grundlagt i 1876 i bygningerne i Storegade. Bygningerne er egentlig fra 1640erne og har igennem tiden haft mange forskellige anvendelsesformer fra købmandsgård over fabrik til butik og boliger. Selve bygningen kan dermed bidrage til at fortælle historien om udviklingen i Randers fra købstad via industrialisering til servicesamfund – eller måske mere præcist til detailhandel. Bygningen er fredet og i god stand. Kulturhistorisk Museum Randers har planlagt en arkivalisk undersøgelse af fabrikken. Fabrikken lukkede i 1956.

Arkitektur

Tobaksfabrikken F. O. Thostrup og Sønner fungerede i en tidligere købmandsgård i det indre af Randers by opført i ”bindingsværksrenæssance” i 1640'erne. Facaden mod Storegade er velproportioneret med det pudsede bindingsværk og vinduesrækkerne komponeret efter klare geometriske logikker som renæssanceidealet foreskrev, så en understregning af diagonale konstruktive afstivninger i bindingsværket er undladt til fordel for en æstetisk fremvisning af ortogonale kompositioner. Bygningen er opbygget med tre etager og en højt dominerende tagkonstruktion i tegl. Bygningsfacadens fine karakteregenskaber opnås ved at hver etage skyder sig lidt ud over den næste båret af regelmæssige sæt af artikulerede rytterknægte. Bygningens bagside har derimod en hel anden middelalderlig karakter, med charmerende, men uproportionerede volumener bygget i forhold til funktionskrav som knopskydninger over tid. I dag fungerer bygningen både som forretning og beboelse, og har hermed vist stor levedygtighed.

Bygningskomplekset har stor arkitektonisk og kulturhistorisk bevaringsværdi - men dens typologiske opbygning hører formodentlig mere til handelsbyggeri end til industribyggeri - med dens fordeling af forretning mod gaden, og lager og småproduktion i baggården.

Agco/ Dronningborg maskinfabrik

Virksomheden grundlagt:	1894
Adresse:	Udbyhøjvej 113 8900 Randers
Telefon:	89108910
Ejerforhold ved etablering:	Tømrer Niels Kristian Nielsen
Nuværende ejer:	Agco - under afvikling
Bygning opført år:	1914 - hovedbygningen omkring 1960
Arkitekt:	Ukendt
Arkivalier:	Erhvervsarkivet
Fotos, genstande:	?

Se [billeder](#) side 107 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Dronningborg Maskinfabrik A/S startede sin produktion af landbrugsmaskiner i slutningen af 1800-tallet og på Udbyhøjvej i starten af 1900-tallet. På Udbyhøjvej var der løbende udvidelser frem til 1970'erne, hvorfor udviklingen siden branden i 1914 kan følges på det vidtrækkende fabriksareal. Endvidere kan den historie bygningerne fortæller suppleres med et righoldigt kildemateriale på Erhvervsarkivet og en dokumentationsrapport fra Kulturhistorisk Museum Randers. Fabrikken har således udmærket sig ved sin kontinuerlige indoptagelse af nye og mere effektive produktionsmetoder. Og måske derfor nået et omfang, som har gjort den interessant for udenlandske opkøbere. Således er Dronningborg blevet del af det internationale (dvs. amerikanske) firma Agco, der hidtil har videreført produktionen af landbrugsmaskiner i Randers. Dermed kan Dronningborg også bidrage til at fortælle historien om internationaliseringen af industriel produktion. Et i øvrigt stort set uopdyrket område i dansk industrihistorie.

Fabrikken kan fungere som repræsentant for landbrugsmaskineindustrien i Danmark og demonstrere dens udvikling igennem sin bygningsmasse. Lokalt må selvfølgelig virksomhedens betydning som arbejdsplads fremhæves, men den fungerer også som en velbevaret repræsentant for en omfattende industri i Danmark (strengt taget et af

startskuddene til landets industrialisering), der efterhånden er svagt repræsenteret. Ikke mindst derfor er virksomheden væsentlig for at pege på den som industriminde. Tillige er virksomheden repræsentant for den internationale industris historie med tiltagende koncentration af industrivirksomhederne.

Arkitektur

Langs med Udbyhøjvej ligger administrationsbygningerne til Dronningborg maskinfabrik. De røde teglbygninger fra omkring 1960 indgår som en naturlig del af vejens forløb - senere er adderet et nyere showroom i dårligt postmodernistisk stil, der arkitektonisk ikke vil vedkende sig de andre bygninger.

De røde teglbygninger har hentet sin inspiration fra samtidens japanske arkitekturbølge, ved at inddrage træ der skaber et specielt markeret konstruktionsprincip under taget. Bygningerne har en høj detaljeværdi specielt på bagsiden, men rummer en vis mangel på formmæssig helstøbthed, når man bevæger sig rundt om dem.

Bag disse administrationsbygninger er en stor ældre fabrikshal i tegl opført med en serie af karakterfulde gavle, som er et konstruktivt udtryk for bygningernes indvendige jerngitterkonstruktioner i rør. Hallerne har en forholdsvis lav højde, der sammenholdt med konstruktionernes fysiske tilstedeværelse gør, at de ikke har mange anvendelsesmuligheder i forhold til moderne produktionsvirksomheders krav til indvendig logistik i ophængte båndforløb.

Endnu længere bag disse bygninger er andre produktionshaller af ringere kvalitet opført efter princippet om funktionelle lokaler til laveste pris.

Det sammenhængende strukturelle forhold mellem administrationsbygninger orienteret mod vejen og karakterfulde produktionshaller bagved har en vis regional arkitektonisk kvalitet, der peger på overvejelser om en fremtidig genbrugsmulighed.

Vestas Wind Systems A/S

Virksomheden grundlagt:	1980
Adresse:	Alsvej 21 8900 Randers
Telefon:	87105000
Nuværende ejer:	Vestas
Ejerforhold ved etablering:	Micon A/S
Opført år:	1995 -

Arkitekt: Arkitektfirmaet C.F. Møllers tegnestue
Arkivalier: på virksomheden
Fotos, genstande: Kulturhistorisk Museum Randers

Se [billeder](#) side 109 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Vestas Wind Systems A/S er en interessant repræsentant for en relativt ny industrigren, hvor dansk industri har formået at klare sig i international sammenhæng. Virksomheden Micon A/S blev etableret i Randers i 1980. Der er dårlig adgang til virksomhedens arkiver, som virksomheden selv opbevarer, og en del af det ældste materiale er gået tabt. Kulturhistorisk Museum Randers har foretaget en dokumentation af virksomheden i 1999 og i 2004. Dokumentationen består af det tilgængelige materiale, interviews samt en fotodokumentation af Micons tidligere hovedkvarter på Milskovvej 8 samt af dets hovedkvarter efter fusionen med Nordic Energy Group A/S i 1997 på Alsvej 21 i Randers. Micons produktion blev samlet på en ny fabrik på Alsvej 21 i 1994 – i øvrigt tegnet af C.F. Møllers tegnestue. Umiddelbart falder virksomheden uden for industrimindeprojektets periode, der slutter i 1970, hvorfor det måske er mere oplagt at pege på virksomheden som minde i en anden sammenhæng. Anvendes imidlertid virksomhedens egen udlægning af sin historie, der findes på dens hjemmeside (www.vestas.com) startede virksomheden allerede i 1896, og med det udgangspunkt bliver virksomheden et oplagt industriminde for sin lokale, regionale, nationale og internationale betydning.

Arkitektur

Lidt syd for Randers langs med Århus-Randers motorvejen er NEG Micons vindmøllefabrik placeret. Fabriksanlægget består af en produktionshal, lager og servicebygninger og en administrationsbygning. På afstand ser man en stor vindmølle, som et genkendeligt Landmark, der symbolisere virksomhedens produktion. En 200m lang og 6m høj metalbeklædt væg i en enkel buet geometri, kun afbrudt af administrationsbygningen og enkelte huller der fortæller om fabrikken bagved, er med til at forøge fabrikkens signalværdi ud mod forbipasserende biler på motorvejen. En kompositorisk idé som tegnestuen allerede havde haft succes med i 1981 i forbindelse med den 400m lange stålvæg ved Ege Tæppers fabriksanlæg i Herning.

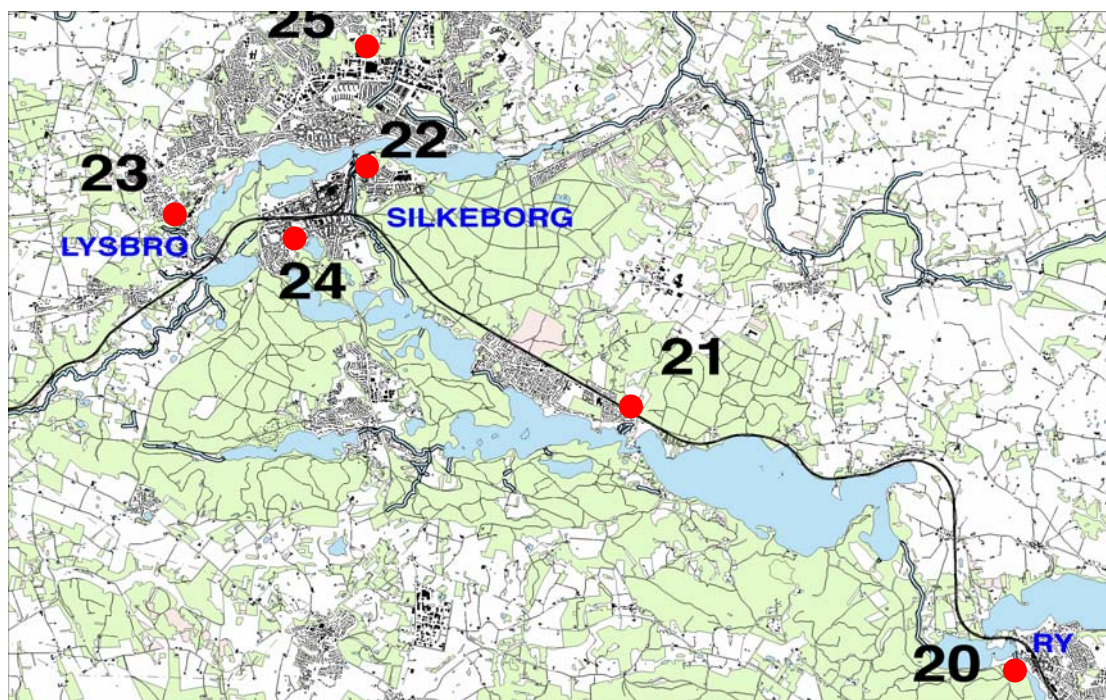
Produktionshallen er opført i beton og 170m lang, hvori der foregår montage, svejsning og andre funktioner forbundet med vindmølleproduktion. Lysbånd på taget langs de lyse ydervæggen giver et behageligt reflekteret lys ind i den store produktionshal. Ankomsten til bygningsanlægget foregår fra Alsvej, og her har virksomheden et anderledes sammensat udtryk af forskellige volumener, der hver har deres selvstændige materialesammensætning af glas, metal, stål og beton i en velproportioneret komposition.

Administrationsbygningen er i 3 etager og idet den gennembryder den lange metalmur, henvender den sig mod virksomhedens grønne anlæg ud mod motorvejen, så de ansatte kan nyde den åbne udsigt med den bagvedliggende dynamik skabt af forbipasserende biler.

Virksomheden er velproportioneret og indeholder en idemæssig komposition i forhold til sine omgivelser. Dens materialemæssige sammensathed virker dog typisk for sin tid. Bygningsanlægget falder uden for den tidsmæssige periode, der er genstand for registreringens fokus.

Litteratur

Industriens Historie i Århus Amt, Anne Trine Larsen 2005
Erhverv og Menneske – Arkitektfirmaet C.F.Møllers tegnestue 1997
Randers Kommuneatlas 2000
Industriminder – Bilag1 – KHM Randers 2003

20	Ry Mølle
21	Svejbæk Træskofabrik
22	Silkeborg Papirfabrik
23	Fiskars Danmark / Lysbro
24	APV Pasilac / Silkeborg Maskinfabrik
25	Trevira Neckelmann A/S

Ry Mølle

Virksomheden grundlagt:	1917 - Træskofabrikken
Adresse:	Rodelundsvej 2A 8600 Silkeborg
Telefon:	86 89 15 65
Opført år:	middelalder – 1841 – 1917
Arkivalier:	Lokalarkivet i Ry, Privateje
Fotos, genstande:	Silkeborg Museum

Se [billeder](#) side 113 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Ry Mølle husede en træskofabrik i tiden fra 1898-1926, mens Svejlbæk træskofabrik fungerede som sådan i tiden fra 1919-1946. Karakteristisk for fabrikkerne var, at de gjorde brug af industrielle produktionsmetoder med anvendelse af dampkraft og maskiner. Fabrikkerne har haft 20-30 ansatte og repræsenterer en omlæggelse af håndværksmæssig produktion til industriel. Træskoproduktionen på egnen er velbeskrevet i den lokale litteratur.

Træskoproduktionen har været en egnstypisk industri og har været central for egnens beskæftigelse og økonomi. Set som del af træindustrien er der tale om en industri med markant betydning lokalt såvel som regionalt. Ry Mølle repræsenterer den ældste del af træskoproduktionens industrialisering og er som sådan et oplagt industriminde.

Arkitektur

Ry mølle's placering har muliggjort, at vandets drivkraft kunne udnyttes som kornmølle, senere med turbiner som et industrialiseret anlæg, hvor de forskellige produktionsforandringer har sat sig spor i en sammensat arkitektur af forskellige solitære enheder, der hver har bevaret sin egen tids historie i sig.

Anlægget er opbygget som en firlænget gård med gårdsplads. Mod vejen ligger hovedhuset fra 1841 i pudset, gulkalket klassicisme. Den repræsentative facade med pilastre og gesimser er vendt mod besøgende til møllen og fremviser en social position. Inde i gården oplever man den gamle mølles enetages hovedbygning i sort/hvid bindingsværk på venstre side, mens indersiden af den gulkalkede klassicistiske bygning flankerer den anden. Foran findes produktionsbygninger i rød tegl, hvis store bygningsdybde gør at de virker tunge. Disse tre vidt forskellige bygningstyper er alle opbygget med halvvalmede tagkonstruktioner.

Bag produktionsenheden er tilføjet en ny beskeden enetages kontorsektion i gul tegl.

Møllens tidsmæssige sammensathed er oplevelsesrig, idet man tydeligt kan aflæse tidens historie afspejlet i hver enkelt bygningstype, som anlægget er opbygget af. Det bibringer en god arkitektonisk opfattelse af områdets regionale industrielle udvikling.

Svejbæk Træskofabrik

Virksomheden grundlagt:	1919
Adresse:	Julsøvej 150 Svejbæk 8600 Silkeborg
Telefon:	86846166
Nuværende ejer:	SIS Learning A/S
Ejerforhold ved etablering:	Svejbæk træskofabrik
Opført år:	1917
Arkitekt:	ukendt
Arkivalier:	?
Fotos, genstande:	Lokalhistorisk Arkiv, Silkeborg, Silkeborg Museum

Se [billeder](#) side 116 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Svejbæk træskofabrik repræsenterer den senere del af træskoproduktionens industrialisering. Efter træskoproduktionens ophør blev bygningerne anvendt til produktion af gymnastikredskaber og senest som kunstgalleri. Begrundelserne for at pege på bygningerne som industriminde er de samme som for at pege på Ry Mølle (se beskrivelsen af den). Endvidere er det interessant at pege på begge virksomheder, fordi de kan fortælle historien om en industris udvikling over et længere tidsforløb. Dertil skal føjes, at både Ry Mølle og Svejbæk Træskofabrik er eksempler på forskellige og tidstypiske anvendelser af industribygninger.

Arkitektur

Svejbæk træskofabrik er placeret som en slank, langstrakt bygning med få og enkelte virkemidler mellem Julsøvej og den lokale Jernbane. Virksomhedens oprindelige formål var at producere træsko. Derfor var lokaliseringen meget ideel, idet der var kort afstand til produktionens råstoffer – træ, og let adgang til transportforbindelser. Bygningen er opført i nyklassicistisk stil af grundmuret pudset tegl i én etage med saddeltag af eternit. En tværstillet midterhal bryder rytmen i den langstrakte volumen og marker indgangen med et gavlmotiv, der arkitektonisk skyder sig lidt ud fra

facaden. Vinduerne har rundbuer og er samlet to og to der igen er sammenføjet med profilerede bånd.

Bygningen har arkitektoniske kvaliteter, og er et eksempel på en udmærket byggestandard i en lokal tradition.

Silkeborg Papirfabrik

Virksomheden grundlagt:	1845
Adresse:	Papirfabrikken 34 8600 Silkeborg
Telefon:	89232323
Nuværende ejer:	Jægersborg invest A/S
Ejerforhold ved etablering:	Michael Drewsen
Opført år:	Hovedbygning 1865 – seddeltrykkeriet 1910 – PM2 1925 – PM3 1935 – efterlimeren 50'erne og 60'erne. Arbejderboliger fra 1840'erne
Arkitekt:	Gotfred Tvede, Anton Rosen ma
Arkivalier:	Silkeborg Lokalarkiv
Fotos, genstande:	Silkeborg Museum

Se [billeder](#) side 117 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Silkeborg Papirfabrik blev grundlagt i 1845 og producerede papir frem til 2000. Fabrikken er mest kendt for sin produktion af papir til pengesedler. Papirfabrikken var baseret på en politisk beslutning om start af en papirproduktion på egnen, og udgjorde grundlaget for anlæggelsen af Silkeborg by. Med op mod 400 arbejdere har fabrikken været en markant del af byens industri. Papirfabrikkens historie er velbeskrevet, der findes erindringer fra ansatte, og en fotodokumentation af den sidste måneds produktion.

Fabriksbygningerne samt bevarede arbejder- og funktionærboliger kan vidne om udviklingen af papirindustrien i tiden fra midten af 1800-tallet til 1960erne.

Som industriminde kan bygningsmassen suppleret med billed- og andet kildemateriale fortælle en central del af både den lokale og nationale papirindustri historie, hvorfor det er helt oplagt at pege på Silkeborg Papirfabrik som industriminde.

Arkitektur

Silkeborg papirfabrik blev ved sin grundlæggelse i 1844 placeret ved vandet så den energi og de råstoffer, der var nødvendig for papirproduktionen, var lige ved hånden. Siden den tid og frem til lukningen i 2000 har virksomheden været i en konstant udvikling, hvilket afspejles i arkitekturens udformning.

Ved konverteringen af industrianlægget fra 2000 er der foretaget en kvalitetsvurdering af papirfabrikkens bygningsmasse, hvorefter man har fjernet, det man vurderede i ringe stand. Nu fremstår fabriksanlægget med en ”renset” karakter, hvilket er den situation, der danner baggrund for denne beskrivelse af de mest dominante bygninger. Den ældste bygning fra 1844 er en langstrakt toetages saddeltagsbygning med skifertag opført i røde blødstrøgne teglsten på pælefundament. Facaden er yderligere karakteriseret ved pudsede gesimser, pilastre, brandkamme og vinduesfalsse. Et fremtrædende gavlmotiv skyder sig ortogonalt ud midt på bygningen og fremhæver indgangspartiet.

En oprydning rundt om bygningen og en forandring i niveau ved nedgravning af den foranliggende plads har bevirket, at bygningen har fået en positiv arkitektonisk accent i forhold til omgivelserne.

Overfor ligger seddeltrykkeriet fra 1910 opført i historicistisk stil med pudsede facader og helvalmet tag i tegl. Langstrakte profilerede vinduespartier i to etager understreger bygningens storhed, og et ornamenteret spil mellem gamle motiver i facadens ene side og den nyrenoverede stålfacade på den anden side kommunikerer over tid. Bygningen har stadig bevaret sine historiske spor fra storheden som nationens seddelmaskine.

I nyklassicistisk stil har arkitekten Gotfred Tvede opført en del af udbygningen af fabrikken i 1925. Bygningen er i tegl med pudsede gesimser og symmetrisk omkring indgangspartiet. Den er opført i to en halv etager med lange pilastre over begge etager, der visuelt holder bygningen sammen.

I dag fungerer bygningens indretningen meget godt som avisredaktion, med mange rumlige oplevelser.

Den mest komplekst inderettede, er fabriksdelen i rødt tegl fra 1935. Her kan man stadig i bygningsvolumenerne fornemme fabrikationen af papir, mens der i det indre er sket en kraftig blanding af nutidige funktioner – fra luksushotel til biograf og café. Denne funktionsindtagelse har skabt et behageligt miljø ud mod vandet.

Silkeborg papirfabrik bærer stadig stærke arkitektoniske kvaliteter, trods den kraftige udrensning af bygningsmasse mellem de dominante bygninger, som minder os om den nationale industrikulturs aktiviteter.

Fiskars Danmark/ Lysbro

Virksomheden grundlagt:	1912
Adresse:	Vestre Ringvej 45 8600 Silkeborg
Telefon:	87201100
Nuværende ejer:	Fiskars, Danmark
Ejerforhold ved etablering:	Lysbro Fabrikker - v/ Familien Madsen
Opført år:	1912 – tilbygning 1924 og senere i 60'erne
Arkitekt:	ukendt
Arkivalier:	Lidt på Lokalthistorisk Arkiv, Silkeborg
Fotos, genstande:	Lokalthistorisk Arkiv, Silkeborg

Se [billeder](#) side 121 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

A/S Lysbro fabrikker blev grundlagt i 1899 (ifølge Trap ”Danmark” 1964) og fremstillede håndredskaber til have- og landbrug. Fabrikken beskæftigede omkring 300 funktionærer og arbejdere i efterkrigstiden. Fabrikken og dens produkter er stort set ubeskrevet, men alligevel nationalt kendt, da de fleste haveejere har haft et af dens haveredskaber i hånden.

Fabrikken er et godt og interessant industriminde. Dels fordi der er tale om en stor lokal producent, der producerede først til nationale siden til internationale forbrugere for siden at blive opkøbt af den internationale koncern Fiskars. Bygningerne repræsenterer et kuriosum blandt industribygninger, idet Lysbro med sit anlæg giver mindelser om et gårdanlæg – snarere end et industrianlæg – der giver associationer til dens produktion af have- og landbrugsredskaber.

Arkitektur

I udkanten af Silkeborg på en skrænt ned mod søen ved Lysbro er Lysbro fabrikker placeret. Fabrikken blev bygget i 1912 til fremstilling af seletøj mm. senere blev der blandt andet produceret haveredskaber. Den oprindelig fabrik blev opbygget som en firlænget gård med et stuehus, der rummede direktør Madsens kontor og private

domicil. Stuehuset var delt således at en side var orienteret ud mod søen og haven, mens den anden side af huset var orienteret ind i gården mod fabrikkens larm. Bygningskomplekset er opført i en unik sammensat stil. Stuehuset er bygget med et pudset murværk og et helvalmet tag i tegl. Mod fabrikken udtrykker facaden strenghed og autoritet i forhold til de ansatte ikklædt en symmetrisk nyklassicistisk stil med bånd og gesimser. Facaden ud mod vejen og søen benytter sig derimod af et mere frit nationalromantisk formsprog med materialeskift og svungne detaljer. Den særegne trelængede fabriksdel er opført i beton med skifertag og her er udtrykket nærmere en amerikansk ladearkitektur opført som ”balloonframing”. I 1924 er denne stil udvidet i nogle tilbygninger i beton, der arkitektonisk spiller videre på fabrikkens karakteristiske svulmende gavlmotiver. I disse tidlige bygninger er betonet dog i så dårlig stand, at det på nuværende tidspunkt må anses som vanskeligt at genbruge dem til andre formål. Endnu en bygning er opført i tresserne, her er man dog gået helt væk fra dette særegne udtryk og har opført en almindelig kubisk betonkonstruktion ikklædt materialet gul tegl. S sammensætning af usædvanlige stilarter som findes i det tidlige anlæg gør bygningsværket unikt og arkitektonisk meget usædvanlig i forhold til det regionale område.

APV Pasilac/ Silkeborg Maskinfabrik

Virksomheden grundlagt:	1854
Adresse:	Jernbanegade 51, Vestre Ringvej 45 8600 Silkeborg
Nuværende ejer:	Trælasthandel mm.
Ejerforhold ved etablering:	Silkeborg maskinfabrik
Opført år:	1854 –
Arkivalier:	Lokalhistorisk Arkiv, Silkeborg
Fotos, genstande:	Lokalhistorisk Arkiv, Silkeborg

Se [billeder](#) side 123 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Silkeborg Maskinfabrik startede sin produktion i midtbyen i 1854 med nogle få ansatte, der overvejende producerede landbrugsmaskiner. Senere specialiserede fabrikken sig i mejerimaskiner og for en tid også i maskiner til margarineindustrien. Fokus på mejerimaskiner og –anlæg er imidlertid det vedvarende også efter, at

virksomheden blev overtaget af den engelske koncern APV Baker. I midten af 1960'erne beskæftigede fabrikken omkring 700 ansatte overvejende med produktion af mejerimaskiner og senere blev der indledt en eksport af hele mejerianlæg. Fra at have været en traditionel jernindustriell virksomhed, hvor der overvejende var ansat faglærte, har virksomheden udviklet sig til at have en høj andel af ingeniører ansat. Virksomhedens historie er stort set ubeskrevet.

Som industriminde kan bygningerne ved jernbanen vidne om fabrikkens historie fra 1919 til 1968, hvor virksomheden flyttede ud i det nyere industrikvarter ved ringvejen. Virksomheden har haft en markant lokal betydning, men den er tillige en god repræsentant for jernindustriens udvikling og afhængighed af landbruget. Dertil skal føjes, at der har været tale om en stor lokal virksomhed med en omfattende eksport. Dermed repræsenterer virksomheden også en af de danske virksomheder, der har gjort sig anerkendt på det internationale marked.

Arkitektur

Maskinfabrikken havde placeret sit anlæg langs den lokale jernbane, så der var bekvem adgang til transport af de tunge maskindele.

På grunden langs jernbanen ser man stadig spor af de charmerende gamle savtakkede røde teglstensbygninger med saddeltag i en let forfalden tilstand fra virksomhedens start, formgivet efter de funktionelle krav hvorunder anlægget skulle fungere.

Den seneste fabriksal er opført som en kubisk kasse i to etager med en markant faginddelt betonkonstruktion og udfyldte røde teglmure, der fremstår udtrykfuldt i det forfaldne urbane landskab.

Området rummer muligheder for at bevare arkitektoniske fragmenter, der har stærke industrielle udtryk udviklet over tid, så dele af denne vigtige lokale arkitektur kan genanvendes i en nutidig form.

Trevira Neckelmann A/S

Virksomheden grundlagt:	1957/ 1960
Adresse:	Kejlstrupvej 84-88 8600 Silkeborg
Telefon:	89223333
Nuværende ejer:	Trevira Neckelmann A/S
Ejerforhold ved etablering:	Kaj Neckelmann A/S
Arkitekt:	ukendte
Opført år:	1960 –

Arkivalier: ?
Fotos, genstande: ?

Se [billeder](#) side 125 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Kaj Neckelmann A/S blev grundlagt i Brede i 1957 med produktion af crepe nylon, men flyttede i 1960 til Silkeborg. Flytningen var foranlediget af Nationalmuseets anlæggelse af museum på virksomhedens grund i Brede. Efter grundigt lokalpolitisk fodarbejde blev virksomhedens nye hjemsted Silkeborg. Virksomheden voksede eksplosivt fra 200 ansatte i 1960 til 800 i 1972 og blev byens største arbejdsplads. Det skyldtes ikke mindst produktionen af tidens populære kunstsoffer. Siden 1970ernes økonomiske krise har virksomheden haft nogle omskiftelige og usikre økonomiske vilkår, og er senest blevet overtaget af et stort indisk tekstilindustriforetagende i 2004. Virksomhedens historie er tyndt beskrevet.

Som industriminde kan fabriksbygningerne ved Ringvejen vidne om tekstilindustriens efterkrigstidshistorie, hvor økonomisk vækst, initiativ og en vis portion politisk velvilje har været afgørende faktorer for den industrielle udvikling. Derudover er der tale om et grimt og utiltalende ringvejsbyggeri, som har været dagligdagen for mange industriarbejdere og dermed kan det let frembringe industriminder og –erindringer, men næppe af den romantiserende slags.

Arkitektur

Tekstilvirksomheden Trevira Neckelmann A/S er placeret logistisk fordelagtigt langs med ringvejen rundt om Silkeborg.

Denne ringvejsplacering gør, at fabrikken er ekspanderet ved hjælp af nogle meget lange stænger af bygningsmasser, der er blevet adderet på siden af hinanden i lag på lag væk fra ringvejsystemet.

Fabriksanlægget har opnået en vis samlet similaritet, idet der er benyttet rødt tegl i langt de fleste bygninger, foruden alle mulige andre metalbeklædninger.

Vurderet som solitære bygningsværker har fabriksanlægget ingen arkitektonisk værdi. Derimod er dens langstrakte, adderende strukturering langs med ringvejen et interessant eksempel på en dynamisk udformning af et moderne industrielt bygningskompleks langs et ringvejsanlæg.

Litteratur:

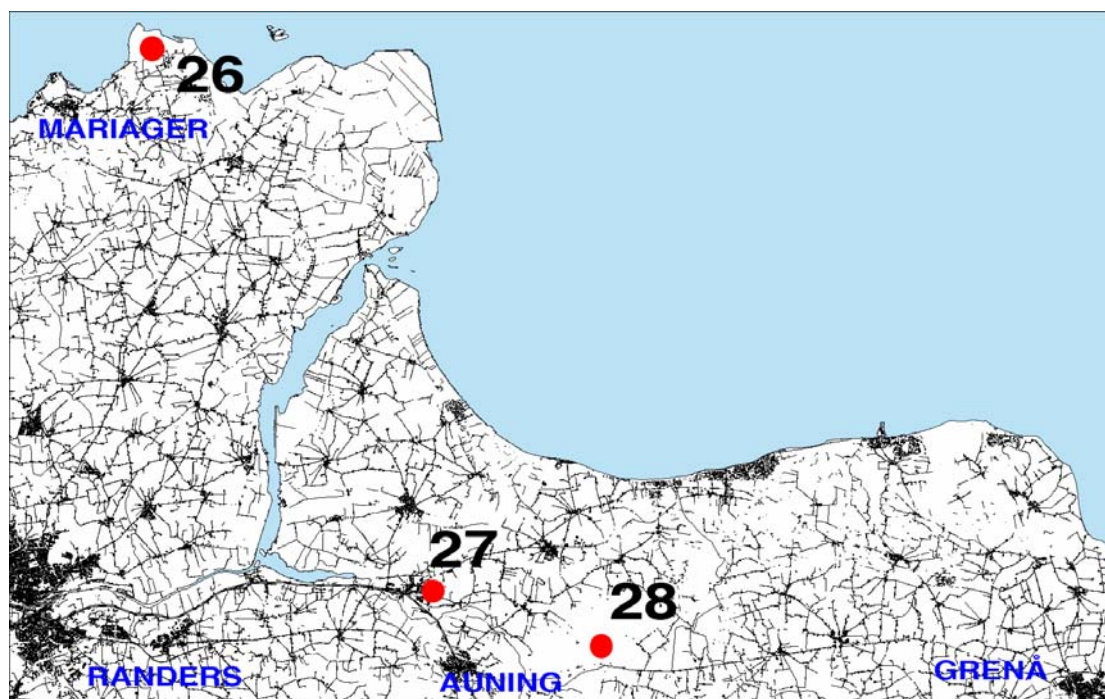
Silkeborg Kommuneatlas 2000

Anne Trine Larsen: Industriens historie i Århus amt, 2005

Danmarks arkitektur – arbejdets bygninger; Jørgen Sestoft 1979

De tavse bygninger; Ole Meyer 2000

www.papirfabrikken.dk

26	FLS Industries A/S / Dania
27	Hekla
28	Løvenholm Moseindustri A/S

FLS Industries A/S / Dania

Virksomheden grundlagt:	1886
Adresse:	Daniavej 60 Assens 9550 Mariager
Telefon:	(98583916)
Ejerforhold ved etablering:	Dania (Nabo cementfabrik Cimbria grundlagt 1873)
Nuværende ejer:	(Orkidée Dania)
Bygning opført år:	1887
Arkivalier:	Assens Samlingen, Ålborg Stadsarkiv
Fotos, genstande:	Assens Samlingen

Se [billeder](#) side 126 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

På sydsiden af Mariagerfjord har cementindustrien været aldeles dominerende med tre cementfabrikker i starten af 1900-tallet. Cementfabrikken Dania blev startet af et interessentselskab i 1886 for i 1937 at blive overtaget af A/S Aalborg Portland. Produktionen af cement blev standset i 1975, men herefter har anlægget været anvendt til andre former for produktion og FLS Industries A/S har endnu forsøgsanlæg på området. Store dele af anlægget findes endnu, ligesom der er arbejder-, funktionær- og direktørbolig. Endvidere er der havneanlæg. Anlægget er tillige velbeskrevet i lokalhistorisk litteratur.

Som helhed betragtet er der tale om et anlæg, som helt eksemplarisk kan formidle et stykke industri- og kulturhistorie. Det er endvidere et anlæg, der har haft afgørende lokal og regional betydning, ligesom det er repræsentant for en væsentlig national industri, hvorfor det også er aldeles oplagt at pege på anlægget som industriminde.

Arkitektur

Nord for Assens skyder et næs sig ud i Mariager fjord, hvorpå befinder sig et kompleks af industrielle anlæg til udvinding af kalk, fremstilling af cement og udlosning via Mariager fjords vandforbindelse.

Oprindeligt startede Cimbria i 1873 med at udnytte stedets kridtforekomster via den let tilgængelige transport med skib langs Mariager Fjord. Senere i 1887 startede Dania med cementfremstilling og så kom Kongsdal til i 1907. Den kraftige udvinding af kridt som blev foretaget af de tre konkurrerende virksomheder har sat sit spor i landskabet.

Ud over de landskabelige morfologiske forandringer kan man stadig i anlægget omkring Dania cementfabrik se bygningsværker, der har indgået som en del af produktion, opbevaring og losning. Produktionsformens forandring over tid, hvor blandt andet skiftet fra højovne til rotérovne forekom, har sat sit præg på de resterende bygninger, og man kan observere inspirerende ”selvgroede” bygningselementer blande sig med mere planlagte strukturer. Mod vandet står stadig et stort sammenvokset siloanlæg i beton – og det virker i dag som et kubistisk uplanlagt kunstværk.

Ud over selve produktionsområdet kan man også finde velbevarede arbejder og funktionær boliger i grundmuret, malet tegl opført som gadehuse orienteret mod vandet. Placeret nærved er en dominerende hvid dekoreret, historicistisk direktørbolig med Mansardtag. Direktørboligen befinder sig tæt op af vandet udstyret med et panoptisk frit udsyn over fjorden og bagud autoritært blik mod fabrikken og arbejderboligerne.

Produktionen af cement er stoppet og hele anlægget er i dag overgået til at tjene formålet som erhvervspark, hvor man har forsøgt en homogenisering ved at male bygningerne med en ensartet gul farve uanset oprindeligt udseende.

Alligevel har anlægget i dag en høj kulturel oplevelsesværdi, hvor man ud over inspirerende bygningsanlæg også umiddelbart fornemmer historiske hierarkier og sammenhænge på grund af anlæggets helstøbte sammensætning og organisering af arbejds- og beboelsesbygninger.

Anlægget har i høj grad arkitekturhistoriske kvaliteter, der er værd at bevare som en del af den kulturelle danske arv.

Hekla

Virksomheden grundlagt:	1915
Adresse:	Hovedgade 90 8961 Allingåbro
Telefon:	86481084
Ejerforhold ved etablering:	”kartoffelmelsfabrik”
Nuværende ejer:	Hekla Maskinfabrik
Arkitekt:	ukendt
Bygning opført år:	1915 – 17, senere tilbygget
Arkivalier:	På virksomheden
Fotos, genstande:	Dansk Landbrugsmuseum

Se [billeder](#) side 131 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Maskinfabrikken Hekla var egentlig grundlagt i 1915 i Gråsten, men flyttede i starten af 1930'erne til Allingåbro, hvor den blev anlagt i den nedlagte kartoffelmelsfabrik.

Maskinfabrikken er fortsat i drift og har produceret forskellige maskiner til brug i landbruget.

Fabrikken er en fin repræsentant for den lokale industrihistorie, hvor mindre maskinfabrikker blev anlagt til at dække primært lokale behov. Dermed fungerer fabrikken også som repræsentant for den del ret væsentlige del af dansk industri, der har bestået af mindre fabrikker uden for de større byområder. Hermed repræsenterer virksomheden også den hverdag, der har været normen for mange danskere igennem 1900-tallet. Historisk set bør også denne del af industrihistorien indgå blandt de nationale industriminder, hvis de skal være repræsentative for dansk industris historie.

Arkitektur

Hekla maskinfabrik er placeret i udkanten af Allingåbro på en mindre bakke, hvilket giver den lille bygningen en dominerende karakter.

Den er oprindeligt opført under 1. verdenskrig som kartoffelmelsfabrik i nyklassicistisk stil som én-etages, én-længet bygning i rød tegl med saddeltag og indgang fra den ene gavl. Disse facader har en rytmisk opbygning af profilerede pilastre, der deler bygningen op i 4 fag som hver indeholder et rundbuet vindue med jernramme. To halve fag uden vinduer i begge ender af det ydre murværk virker som afslutning på bygningskroppens længde, og dens massivitet er med til konstruktivt at stabilisere hjørnerne på det oprindelige hus.

Siden er der blevet adderet tilbygninger, hvilket giver et utilpasset helhedsindtryk.

Over bygningens ene halvdel er tilbygget et gavlmotiv ud mod vejside, og denne dels nye vinduer skaber et uharmonisk rytmesammenstød med den oprindelige flotte stilrene facade.

Tilsvarende uharmonisk er to andre tilbygninger, der ligger henholdsvis i en forlængelse af og vinkelret på den oprindelige bygning. Begge tilbygninger er lavet med pudsede facader og malet røde. Hele bygningsværket er dækket af eternittag. Indgangspartiet er smukt designet som en smal portal flankeret af pudsede pilastre, hvorpå hviler en bue. Detaljerne i murværket omkring pilastrene, vinduerne og indgangspartiet vidner om kvalitetene i den oprindelige bygning, hvilket er det positive at sige om bygningen. De tre tilbyggede dele er derimod af meget dårlig

kvalitet i alle henseender både i proportioner, detaljer og måden, hvorpå der arkitektonisk bygges sammen med den oprindelige bygning.

Man kan vurdere at bygningen har glimtvisse kvaliteter, men de tilbyggede bygningsdele, har skæmmet den oprindelige bygning i sådan en grad, at man må sige, at bygningsværket totalt set indeholder ringe arkitektoniske kvaliteter, men fremstår alligevel som en repræsentant for en lille lokal virksomheds ”knopskydninger” i forhold til nye funktionelle krav.

Løvenholm Moseindustri A/S

Virksomheden grundlagt:	1952
Adresse:	Herredsvej 3 Gjesing 8961 Allingåbro
Telefon:	87950703 (Gl. Estrup)
Nuværende ejer:	Nedlagt og næsten nedrevet.
Ejerforhold ved etablering:	Løvenholm moseindustri A/S
Bygning opført år:	1952
Arkivalier:	Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum
Fotos, genstande:	Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum

Se [billeder](#) side 132 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Briketfabrikken blev anlagt i 1952 som Løvenholm Moseindustri A/S. Dele af briketfabrikken er senere flyttet til Herredsvej 3 Gjesing, 8963 Auning. Virksomheden blev nedlagt i slutningen af 1960'erne. Briketfabrikken blev anlagt i forlængelse af, at det fra og med krigen var nødvendigt at fremskaffe brændsel inden for landets grænser. Dele af anlægget, som transportbånd og staklade er forsvundet, men selve bygningen, der rummede fabrikation af briketter og administration findes endnu i sin helhed. Det gør også det tilhørende vejehus. Der eksisterer foto- og arkivmateriale vedrørende arbejdslivet og de ansatte på fabrikken, men der er ikke publiceret litteratur om produktionen. Briketfabrikken repræsenterer en del af dansk brændselsindustri, der tidligere har dækket en væsentlig del af det nationale behov for brændsel med mange mindre anlæg i landområderne.

Arkitektur

Løvenholm moseindustri var placeret tæt ved mosen midt inde i Løvenholm skov. Fabrikken har stået tom siden 60'erne og er inden for de sidste fem år nedrevet. En undtagelse er bygningen, der omgav briketpresseren. Den ses stadig på grunden, som en forfalden tom, pudset teglskal. Oprindeligt har den været kalket hvid, men i dag er den rød. Bliktaget er båret af en rusten gitterspærskonstruktion i jern. I sin form trapper bygningen opad på midten fra en til to etager, hvilket har sin begrundelse i briketpresserens højde, der ikke kunne rummes under en etage.

På området har der desuden været en brænderigård til Løvenholm gods i to etager fra 1844, vejehus, smedje mm., samt en infrastruktur af bånd og vogne.

Løvenholm moseindustri's bygning til briketpresseren er som den fremstår i dag uden sin kontekst meget lidt bevaringsværdig.

- Ikke langt derfra er et tilsvarende anlæg som stadig fungerer som virksomhed.

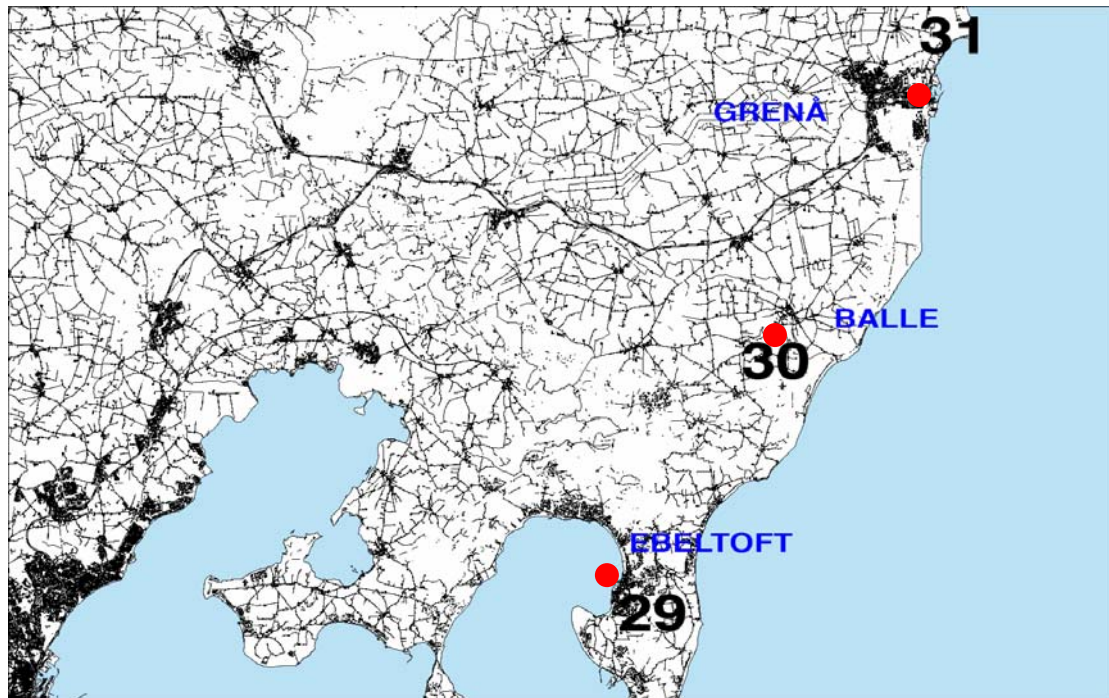
Pindstrup mosebrug fra 1919 har en hovedbygning i rød tegl, der er opført i en stram velproportioneret nyklassicistisk stil med hvide gesimser og pilaster. Bagved ligger den pulserende produktionsdel, med sine maskiner og transportbånd.

Dette anlæg har arkitektoniske kvaliteter set i forhold til egnens historie og rummer en lokal bevaringsværdi.

Litteratur

Kommuneatlas Mariager 1994

Anne Trine Larsen: Industriens historie i Århus amt, 2005

- 29** **Lundbergs Maltgøreri**
- 30** **Kalkovne ved Birkesig**
- 31** **Grenå Dampvæveri**

Lundbergs Maltgøteri

Virksomheden grundlagt:	1861
Adresse:	Adelgade 39-41 A 8400 Ebeltoft
Ejerforhold ved etablering:	S. B. Lundbergs Maltgøteri
Nuværende ejer:	(S. B. Lundbergs Maltgøteri) under afvikling
Bygning opført år:	Hovedfabrikken opført omkring 1900 – og den nedrevne kornsilo opført i 60'erne
Arkitekt:	?
Arkivalier:	Ebeltoft Byhistoriske Arkiv
Fotos, genstande:	Ebeltoft Byhistoriske Arkiv, Ebeltoft Museum

Se [billeder](#) side 134 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Fabrikken har været en af de få industrivirksomheder i Ebeltoft by. Produktionen på Lundbergs Maltgøteri startede i 1861 og sluttede 1997. Der var mellem 10 og 30 personer beskæftiget med at producere malt i tiden frem til 1970. Bortset fra nogle få erindringer er der intet skrevet om fabrikken, men da produktionen først sluttede i 1997 vil det være muligt at indhente interviews med tidligere ansatte. Generelt har fabrikken været en dominerende del af den lokale industri. Regionalt og nationalt har der været tale om en særegen nicheproduktion. De imponerende bygninger er et velegnet industriminde, der kan fremstå som repræsentant for den industrielle produktion, der trods alt har fundet sted i områder, der ellers er karakteriseret ved ikke at have haft industri.

Arkitektur

Maltgørieret er placeret oppe på det højtliggende bakkedrag, der strækker sig langs med kystlinien ud for Ebeltoft. Fabrikkens monumentalitet på højdedraget gør, at den sammen med fregatten Jylland virker som to arkitektoniske landmarks, der kvalitativt karakteriserer byen på afstand.

Fabriksanlægget er organiseret således at S. B. Lundbergs første bindingsværksbygninger med lager og beboelse fra 1861 er placeret ud mod Adelgade, mens den dominerende røde historicistiske fabrik fra omkring 1900 er placeret bagved med et gårdrum imellem de to bygningsgrupper, hvilket har været en del af virksomhedens logistiske område. Et nu nedrevet dominerende siloanlæg i

beton til korn fra 60'erne blev opført ved siden af den gamle fabrik ud mod vandsiden.

Den bombastiske hovedfabrik er opført i rødkalket tegl i en historicistisk stil med dominante kamtakke gavlmotiver.

De grundmurede facader er perforeret af jernsprossede vinduer distribueret i et rytmisk system ud over facadens areal. Stræbepiller er brugt som konstruktiv stabilisering af de store ydre murflader, hvilket sammen med de kamtakke gavle giver en sakral virkning. En betonbygning i en rammekonstruktion er på et senere tidspunkt opført mod en af siderne i fabrikkens hovedbygning.

Inde fra et behageligt gårdrum opleves de forskellige arkitektoniske epoker fra fabrikkens lange historie. Her finder man også en ”knopskydende” karakter med små gavlmotiver, der stikker ud omkring indgangspartiet, hvilket giver en plastisk styrke til det tunge formsprog.

S. B. Lundbergs Maltgøreri er en udtryksfuld repræsentant for den tidlige industrialisering i Danmark, og med sin beliggenhed og karakterfulde udtryk har den høje arkitektoniske kvaliteter, der samtidig giver en fortælling om den historiske kontekst. Nedrivningen af betonsiloerne fra 60'erne har slettet en del af det historiske lag, men har haft den positive virkning, at den rødkalkede fabriks monumentalitet bliver understreget endnu kraftigere fra søsiden, hvorved man får en oplevelsesrig skalaformelse i forhold til byens andre bygninger.

Kalkovne ved Birkesig

Virksomheden grundlagt:	1928
Adresse:	- 3 ovne ved Rugårdsvej 28 - 1 ovn ved Nyballevej 9 8444 Balle
Bygning opført år:	1928-29 – restaureret 2002 (Rugårdsvej 28)
Arkitekt:	Lokale håndværkere
Arkivalier:	Ebeltoft Byhistoriske Arkiv
Fotos, genstande:	Ebeltoft Museum

Se [billeder](#) side 138 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Helt generelt har den bygningsindustrielle produktion haft markant betydning for Djurslands historie og naturligvis specifikt for egnens industrihistorie. Denne historie

er velbeskrevet i den lokale litteratur. Der kan peges på en del områder på Djursland, som er præget af bygningsindustriens historie, hvor egnen omkring Balle og Glatved er en af de mest karakteristiske. Ovnene på Rugårdsvej betegner imidlertid en parentes i branchens historie, dels fordi de har været i brug i mindre end 10 år, dels fordi de primært har haft karakter af bierhverv for de lokale gårdejere, dels fordi der har været tale om en nicheproduktion til dækning af lokale behov. Et mere repræsentativt forslag til et industriminde vil derfor være anlægget ved Glatved Strand, der har indgået i den storindustrielle produktion. En alternativ – og den bedste – mulighed er at pege på hele området omkring Balle og Glatved som industriminde frem for at pege på enkelte specifikke anlæg. Ved at pege på hele området bliver det fremhævet, hvordan denne industri har været domineret af nogle få meget store landsdækkende virksomheder og en række mindre supplerende småvirksomheder, der overvejende dækkede lokale behov. Endvidere vil udpegningen af hele området bidrage til at fremhæve, hvordan denne industri har ændret hele landskabets karakter, der nu fremstår som industriminde for den forbipasserende.

Arkitektur

Landskabet omkring Balle og Glatved strand bærer præg af det morænelandskab, der er formet i forbindelse med smeltevandets bevægelser langs den østjyske israndslinie, hvor der er blevet aflejret et lag på 6-8 meters sand, grus og sten. Disse naturlige råstoffer er blevet og bliver udvundet i utallige grusgrave i området, hvilket gør at landskabet konstant er udsat for en industriel morfologisk forandring.

Ud over de nævnte råstoffer findes der også kalk, de såkaldte rullekalkstene, som kun findes i det østlige Djursland. Af disse kalksten er der fra 1700 tallet blevet udvundet kalkmørtel som en nødvendig ressource til bindemiddel i forbindelse med bygning af teglbygninger.

Kalkindustrien kunne foregå i store fabriksanlæg, hvilket eksempelvis fandtes i Kalkværket i Ny Balle, der var en imponerende hvid industribygning i udformning og størrelse, og fra en markant bakketop kronede den over det omkringliggende landskab - men på grund af overhængende nedstyrtningsfare er anlægget nu nedrevet. (se Ole Meyer side 212-215).

Som et supplement til produktionen af kalkmørtel i de store anlæg var der placeret små decentrale kalkovne rundt omkring i det industrielle landskab. En del små kalkovne findes stadig i området. Mest karakteristiske blandt disse er de tre fredede

kubeovne til brænding af læsket kalk ved Rugårdsvej 28. Ovnene er opført i 1928-29 og fungerede i en kort periode frem til 1935. Med en halvkuppel placeret oven på en kube bærer de eksotiske mindelser om et formsprog, der opleves i arabisk arkitektur. Kubeovnene er af tegl og udformet efter funktionelle forskrifter, således er de bygget ind i en skrænt, så man kunne fylde dem gennem en åbning øverst i ovnrummet. I siden af ovnen er der en indgang, som blev muret til, når der skulle brændes og i bunden en indfyringskanal, der var tilgængelig gennem en indfyringslåge. Ovnene er blevet restaureret i 2002, hvilket ikke er sket med kubeovnen ved Nyballevej 9, der stadig står som en romantisk ruin og skuer ud over det industrielt arrede landskab.

Kalkovnene i området omkring Balle har stor arkitektonisk værdi trods deres ydmyge størrelse. De fremstår som monumenter over det arrede landskabs industrielle berøring, og har en stor kulturel oplevelsesværdi, når man færdes i området.

Grenå Dampvæveri

Virksomheden grundlagt:	1893
Adresse:	Østerbrogade 45 8500 Grenå
Telefon:	86327433
Nuværende ejer:	Wernerfelt textiles A/S
Ejerforhold ved etablering:	Grenå dampvæveri
Bygning opført år:	1914 -
Arkitekt:	?
Arkivalier:	Grenaa Egnarkiv
Fotos, genstande:	Grenaa Egnarkiv, Djurslands Museum

Se [billeder](#) side 143 - tilbage til [indhold](#)

Historisk baggrund

Grenå dampvæveri begyndte beskeden i 1893 for kort efter at komme til at dominere byens industri og bevare denne status frem til starten af 1960erne. Dampvæveriets produktion af klæde beskæftigede fra 100 personer i starten til op mod 900 ansatte, da produktionen var på sit højeste. Der har været en løbende produktudvikling og satsning på det internationale marked, som gør, at dampvæveriet og dets produkter har været kendt over hele landet, såvel som i det meste af Europa og USA. Der findes en

dokumentationsrapport fra lukningen dampvæveriet, men ellers er det knapt med litteratur om virksomheden.

Grenå Dampvæveri er et oplagt industriminde, fordi bygningsmassen sammen med det øvrige bevarede materiale kan fortælle en central del af dansk industris historie. Dampvæveriet har haft afgørende lokal betydning som den eneste storindustri i byen frem til omkring 1960, dels som byens største arbejdsplads, dels som afgørende for byens økonomi. Endvidere var dampvæveriet været landets største bomuldsvæveri fra 1919 og har dermed også haft en uomtvistelig betydning nationalt, ligesom det gennem sin omfattende eksportvirksomhed har bidraget til at sætte Danmark på det industrielle verdenskort.

Arkitektur

Grenå Dampvæveri er opbygget fra sin grundlæggelse i 1893, men de bebyggelser vi ser i dag stammer fra 1914, og er kendetegnet ved en skrabet arkitektur i rødt tegl. Fabrikens placering tæt på det historiske centrum gør, at den markerer sig meget i Grenåborgernes dagligdag.

Som det mest fremtrædende symbol for Grenå's industri er den høje monumentale fabriksbygning placeret mod hovedvejen, oprindelig mellem den historiske by og havnen, så der var let adgang til transport på vej og vand. Bygningen er opført i en markant artikuleret jernbetonkonstruktion med udfyldning af tegl og på toppen kronet af en asymmetrisk del i puds. I samme konstruktive stil er nogle lavere velproportionerede faginddelte industrihaller opført

Denne del omgives af andre ældre historiske administrationsbygninger, som skalamæssigt skaber en berigende kontrastrig fortælling.

Bag den historiske administrationsbygning er den ældre fabriksdel placeret væk fra vejen. Denne del er opført som en stor gruppe af parallelle, adderende saddeltagshaller i rødt murstensforband med rundbuede vinduer, der med rytme og formmæssig profilering på fornem vis markerer strukturen i det adderende system. Denne dels fint afdæmpede proportionering skaber en passende nedtonet afstemthed til den mere pompøse del af anlægget.

Arkitekturens inspirerende variationer, udmærkede byggetekniske tilstand og atmosfære af industrihistorie gør, at den er af allerhøjeste værdi som et nationalt bevaringsværdigt monument, så det skaber en mulighed for at vores fælles

industrihukommelse bevares i et komplekst og værdigt værk, der både er typisk men samtidig har en særegen industriel sjæl.

Litteratur

Anne Trine Larsen: Industriens historie i Århus Amt 2005

Kommuneatlas Ebeltoft 1999

Ole Meyer; De tavse bygninger, Aristo 2000

Sven Allan Jensen; Kulturmiljøer i Århus Amt, registrant april 2004

Skov - og naturstyrelsen; Kulturhistorien i planlægningen 2001

INDUSTRIMINDE BILLEDER FRA ÅRHUS

A/S Bryggeriet Ceres

tilbage til [tekst](#) side 6 eller [indhold](#)

Hjørnet af Ceres gamle fabrikshal med tårnmarkeringer og rundbuede vinduesmotiver skyder sig ud mod Silkeborgvej, som et symbol på bryggeriets historiske traditioner

Øverste billede viser bryggeriets historiske udvikling beskrevet ved adderende bygningskroppe i forskellig stil, der svarer til den tidsmæssige sammenhæng de er opført i. Nederste billede viser Bryggeriet Ceres hovedbygning mod parken ved åen, opført i 1866 udvidet i 1887

Århus Oliefabrik A/S

tilbage til [tekst](#) side 7 eller [indhold](#)

Betonsiloernes skulpturelle placering ved vandet

Oliemøllens anlæg bygget efter havnefrontens akseplan fra 1920

Høegh – Hansens nyklassicistiske havnehus fra 1920

Den anonyme fabriksarkitektur supplerer de skulpturelle bygninger

Frichs fabrikker

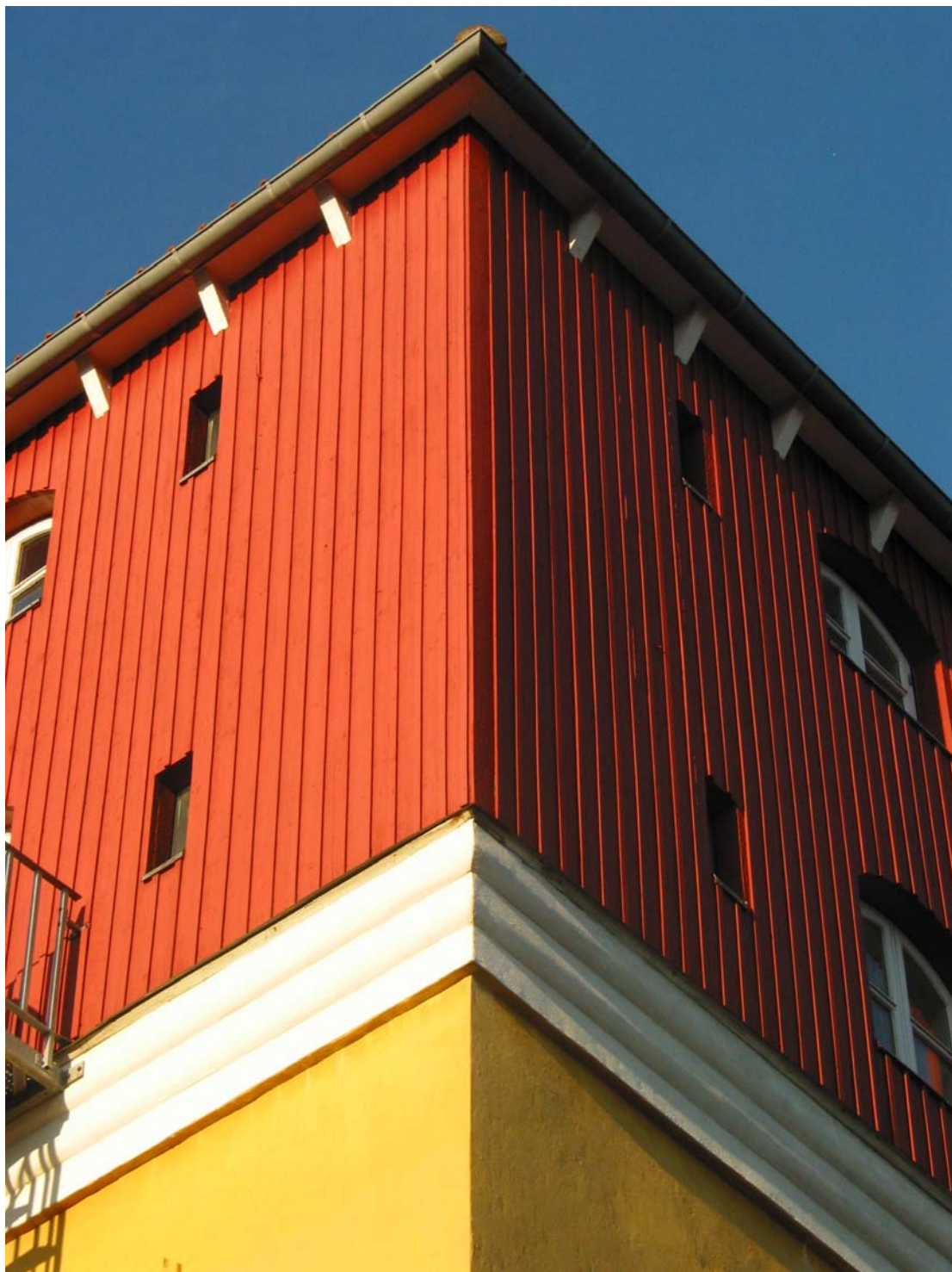
tilbage til [tekst](#) side 9 eller [indhold](#)

De kulørte fabriksbøtter skaber gårdrum

Anlæggets gårdrum er omgivet af bygninger med varierende højder

Det markante tårn er holdt i gul puds med hvide profiler og rød træbeklædt top

Betonhallerne med buede tøndehvælv er istandsat med upassende vinduesprofiler og indrettet med snævre karakterløse rum, der ikke refererer tilbage til bygningens historie

Centralværkstedet for DSB

tilbage til [tekst](#) side 10 eller [indhold](#)

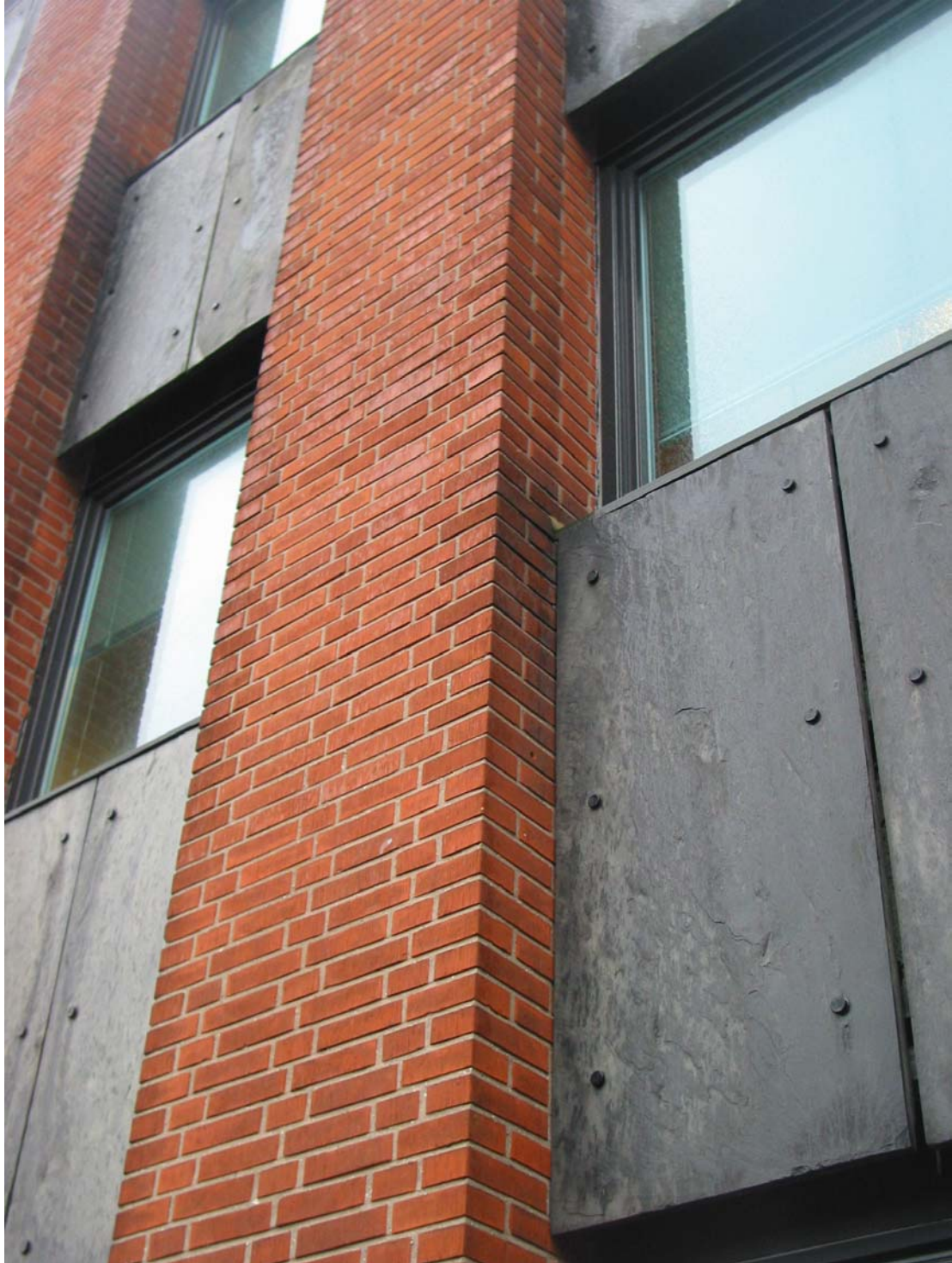
Værkstedshallens dominante "funkis" hjørne fra sidst i 30'erne møder forbigående ind mod Århus. Længere henne af vejen ses den senere udbygning. Bag randbebyggelsen findes den store vækstedshal med ovenlysvinduer - nederste billede.

Den bombastiske administrationsbygning mod vejen holdt i et minimalt formsprog - før den nutidige bygning ved ankomsthallen blev tilføjet Landskabsbehandlingen er formet så den understreger bygningens intention

Bagved administrationsbygningen ligger produktionsanlægget holdt i samme røde tegl, så der skabes en sammenhæng, der ikke afhænger af om bygningskroppene er fysisk sammenføjede

Bygningsdetaljer omkring vinduesåbninger i materialerne rød tegl og skifer.

Produktionshallerne i rødt tegl med ovenlys opført i gode proportioner efter en adderende strukturering.

FDB's fabrikker

tilbage til [tekst](#) side 13 eller [indhold](#)

Tårnmotivet danner et symbolsk centrum i det kraftigt ombyggede FDB fabriksanlæg.

De moderniserede fabriksfacader og de ubehandlede mellemrum omkring bygningsvolumenerne

Møde mellem vindue og facadens overflader

Den profilerede fabriksbygning i tegl står skulpturelt smuk i vintersolen

Elvirasminde

tilbage til [tekst](#) side 15 eller [indhold](#)

Den gamle administrationsbygning ud mod Vor frue klosterkirke - holdt i rød tegl som kirken
Nedenunder ses den engelsk inspirerede fabriksfacade, som stadig præger Århus' bybillede

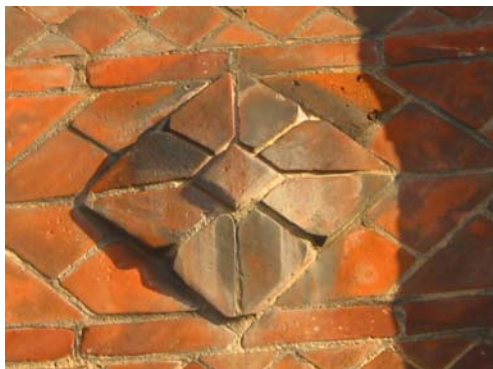

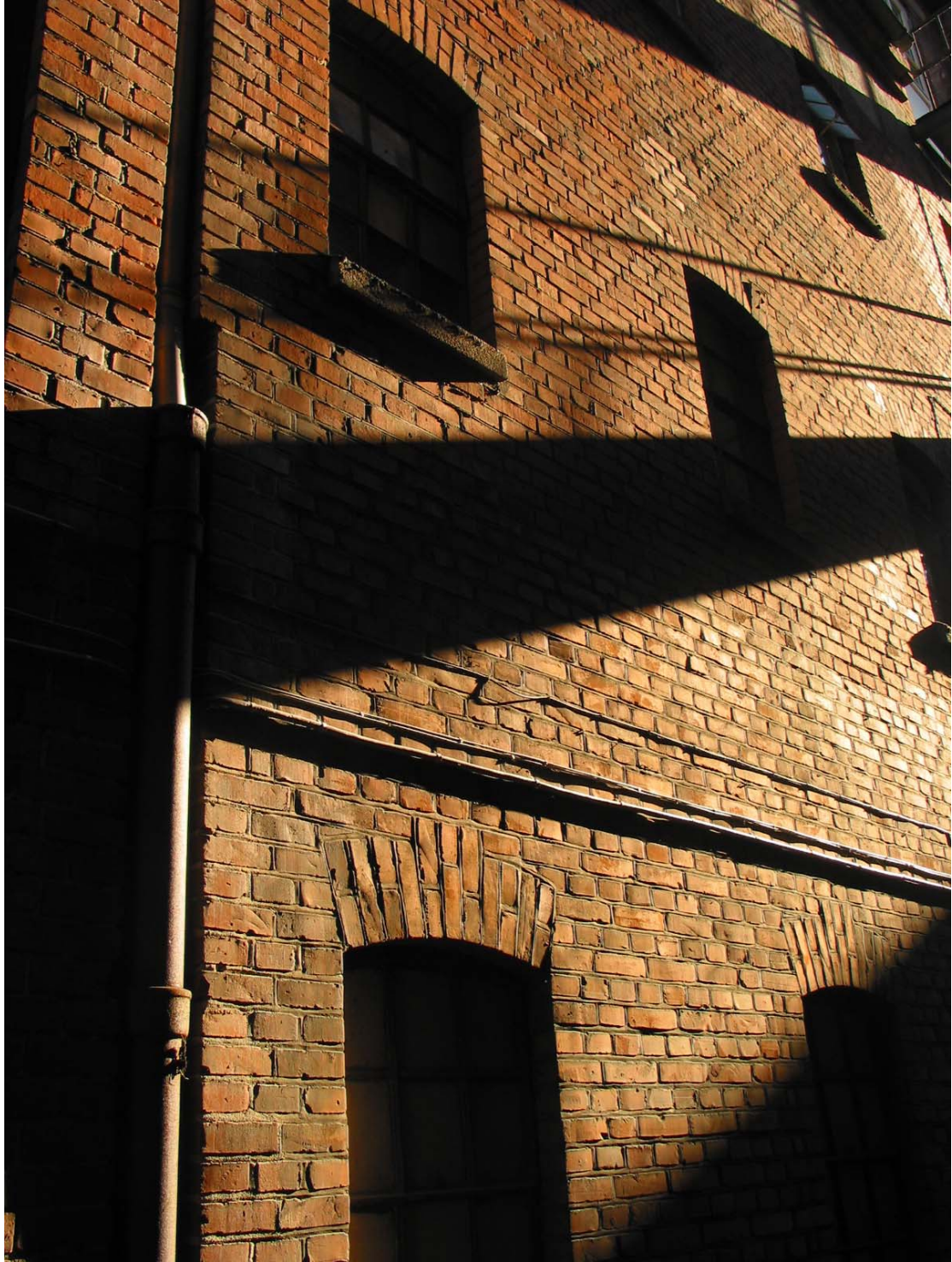
Den profilerede fabriksfacade med sjove ornamenter.

Bygningsdetalje med symbolsk hjørnemotiv

Blomsterornament i tegl

Stemningsbillede af de snævre gårdrum mellem fabriksbygningerne

Bygningsanlægget benyttes livligt af forskellige skoler og kontorer.

Trappedetalje i gårdrum

Jysk andelsfoderstofforretning

tilbage til [tekst](#) side 16 eller [indhold](#)

Pakhusene "De fem søstre"'s vinklede placering i forhold til Høegh-Hansens akseplan, giver et positivt kompositorisk spændingsforhold til havneanlægget

Vandspejlet en del af oplevelsen

Pakhusenes velproportionerede facader giver romantiske mindelser om handelshuse langs Amsterdams kanaler

Terma A/S

tilbage til [tekst](#) side 18 eller [indhold](#)

INGEN

Århus Sporvejes garageanlæg

tilbage til [tekst](#) side 19 eller [indhold](#)

Garageanlæggets spændstige men funktionel logiske konstruktion giver et særegent, karakterfyldt arkitektonisk udtryk

Det historiske foto viser anlæggets opbygning med fabrikken i funkisbeton ved siden af administrationsdelen opført som solitære bygninger i rød tegl

Aflæsnings- og pålæsningsrampe i det funktionelt opbyggede industrianlæg

Nybygget kontordel i upassende farve og form

Jaka's tilbygninger fra 1971 i en betonkonstruktion, der har et arkitektonisk udtryk, som matcher det gamle anlæg på behørig vis.

Karl Krøyers laboratorium

tilbage til [tekst 22](#) eller [indhold](#)

Den japansk inspirerede kontorbygning er elegant opbygget af enkeltdele, der visuelt virker som placeret løst oven på hinanden. Her er Krøyers kontor set udefra, med balkon hvor udsigten over Århus by og bugt kunne nydes.

Bygningsdetalje

Bygningen integrerer trafik, landskab og indgangsparti ved hjælp af en original arkitektonisk løsning

Den Mies van der Rohe inspirerede
administrationsbygning i beton placeret
på det flade græstæppe

Bygningsmaterialerne er græs, sten, stål, glas og beton

Billedet viser bygningshjørnet med den svævende stålindrammede glaskasse i en ophængt konstruktion

Konstruktionsdetalje

Trappe til funktionsrum

Den enkle og velproportionerede lager- og fabriksdel er placeret i afstand til administrationsbygningen og adskiller sig også materialemæssigt ved sin facadeopbygning i røde teglsten

INDUSTRIMINDE BILLEDER FRA RANDERS

Randers handskefabrik

tilbage til [tekst](#) side 28 eller [indhold](#)

Handskefabrikkens klassicistiske facade i Vestergrave

Bygningens indgangspartier bryder igennem de smukt profilerede facader

Portindgang til gården

A/S Bryggeriet Thor

tilbage til [tekst](#) side 29 eller [indhold](#)

Bryggeriet Thor's silo og skorsten markerer sig som vigtige og dominante vartegn for Randers' industrikultur set fra byen og bakken bag fabrikken

De skulpturelle bygninger tårner sig op med velbevarede, profilerede fabriksfacader i tegl

Det ældre bygningsanlæg set fra gårdsiden

Bombardier transportation/ Scandia

tilbage til [tekst](#) side 31 eller [indhold](#)

Scandias indgangsparti i tegl med den ældre del af fabrikken placeret i en forlængelse af vejen

De lange, parallelle fabrikshaller står side om side i dalstrøget, som en forlængelse af togstammerne.

F.O. Thstrup og sønner

tilbage til [tekst](#) side 33 eller [indhold](#)

Den gamle bindingsværksbygning præger bybilledet med sin repeterende renæssance facade

Indgang til gården

Trædetalje

Købmandsgården og senere fabrikkens bagsidebygninger

Agco/ Dronningborg maskinfabrik

tilbage til [tekst](#) side 34 eller [indhold](#)

Dronningborg maskinfabriks røde teglstensfacade ud mod hovedvejen og facaden mod baggården er præget af god proportionering og håndværksmæssig standard og indeholder trædetaljer af fin kvalitet.

De bagvedliggende, parallelle fabrikshaller er holdt i samme materiale og strukturerer sig i et jævnt rytmisk forløb over 14 fag.

Vestas Wind Systems A/S

tilbage til [tekst](#) side 35 eller [indhold](#)

Micon's velproportionerede minimalistiske og kølige facader signalerer en virksomhed med rationel orden på tingene.

P – plads bag administrationen

Arkitektonisk hjørnemotiv holdt i en tidstypisk kølig og elegant komposition modtager besøgende ved virksomhedens indgangsparti.

Møde mellem landskab og administrationsbygninger

Udendørs arbejdsområde mellem produktionshal og den lange buede metalskærm mod motorvejen

INDUSTRIMINDE BILLEDER FRA SILKEBORG OG OMEGN

Ry Mølle

tilbage til [tekst](#) side 39 eller [indhold](#)

Hovedbygningen pudsede klassiske facader markerer sig repræsentativ ud mod vejen

Ankomstvej til møllens gård

Den klassicistiske bygning og den middelalderlige bindingsværksbygning skaber møllens gårdrum

Den brede produktionshalv støder nænsomt sammen med nyere kontorlokaler holdt i en anonym og neddæmpet stil

Svejbæk Træskofabrik

tilbage til [tekst](#) side 40 eller [indhold](#)

Den langstrakte facaderytme

Indgangspartiets markering

Silkeborg Papirfabrik

tilbage til [tekst](#) side 41 eller [indhold](#)

"Hovedet" I det nyklassicistiske papirfremstillingsanlæg PM 2 fra 1925

Øverst: Gårdrummet der er skabt mellem de forskellige fabrikssektioner ved den nye konvertering 2000
Nederst: Den historicistiske facade fra 1864, bygget ved fabrikkens grundlæggelse

Øverst: Seddeltrykkeriet fra 1910 i eklektisk stilsammensurium
Nederst: Et bygningsforløb fra fabriksdelen PM3 fra 1935

Bud på forskellige indretninger i de genanvendte rum i fabriksanlægget. Der er taget udgangspunkt i de muligheder der fandtes i forhold til det eksisterende

Hovedbygningens frie eklektiske fremtræden mod vejen og den stramme nyklassicistiske maske mod fabrikken

Fabrikkens gårdrum med mindelser om en amerikansk lade og forbindelsesrum og ramper mellem bygningsdele

APV Pasilac/ Silkeborg Maskinfabrik

tilbage til [tekst](#) side 44 eller [indhold](#)

Fabriksbygninger formet efter funktionelle krav

Kamtakket gavlmotiv fra den ældre del af fabriksanlægget, som nu ses i lettere forfalden tilstand

Trevira Neckelmann A/S

tilbage til [tekst](#) side 45 eller [indhold](#)

De anonyme og repeterende bygningsvolumener forholder sig rationelt til et ringvejssystem

INDUSTRIMINDE BILLEDER FRA NORDVEST

FLS Industries A/S / Dania

tilbage til [tekst](#) side 49 eller [indhold](#)

Silo og industribygninger i beton ved vandet

Det "kubistiske" sammenstød af bygninger formet efter funktion

Siloanlæg

Direktørbolig og arbejderboliger i beskedne men velproportionerede længehuse

Hekla

tilbage til [tekst](#) side 50 eller [indhold](#)

Nyklassicistisk detalje i første bygningsfase

Den hvide bygning i midten eksisterer i dag. Det to-etages hus i venstre side er stuehuset til en brænderigård der blev opført under hovedgården i 1845. Stuehuset er revet ned. Det lille hvide hus tæt ved brænderigården var vejehuset til Briketfabrikken, dette hus er også væk. Forrest i billedet er smedjen til Brænderigården også nedrevet. Nedrivningen af det omtalte er foretaget inden for de sidste 5 år.

Karen Schacht, Gl. Estrup

Pindstrup Mosebrug's velproportionerede nyklassicistiske hovedbygning i rød tegl fra 1919

Mosebrugets produktionsanlæg

INDUSTRIMINDE BILLEDER FRA EBELTOFT/ GRENÅ

Lundbergs Maltgøreri

tilbage til [tekst](#) side 53 eller [indhold](#)

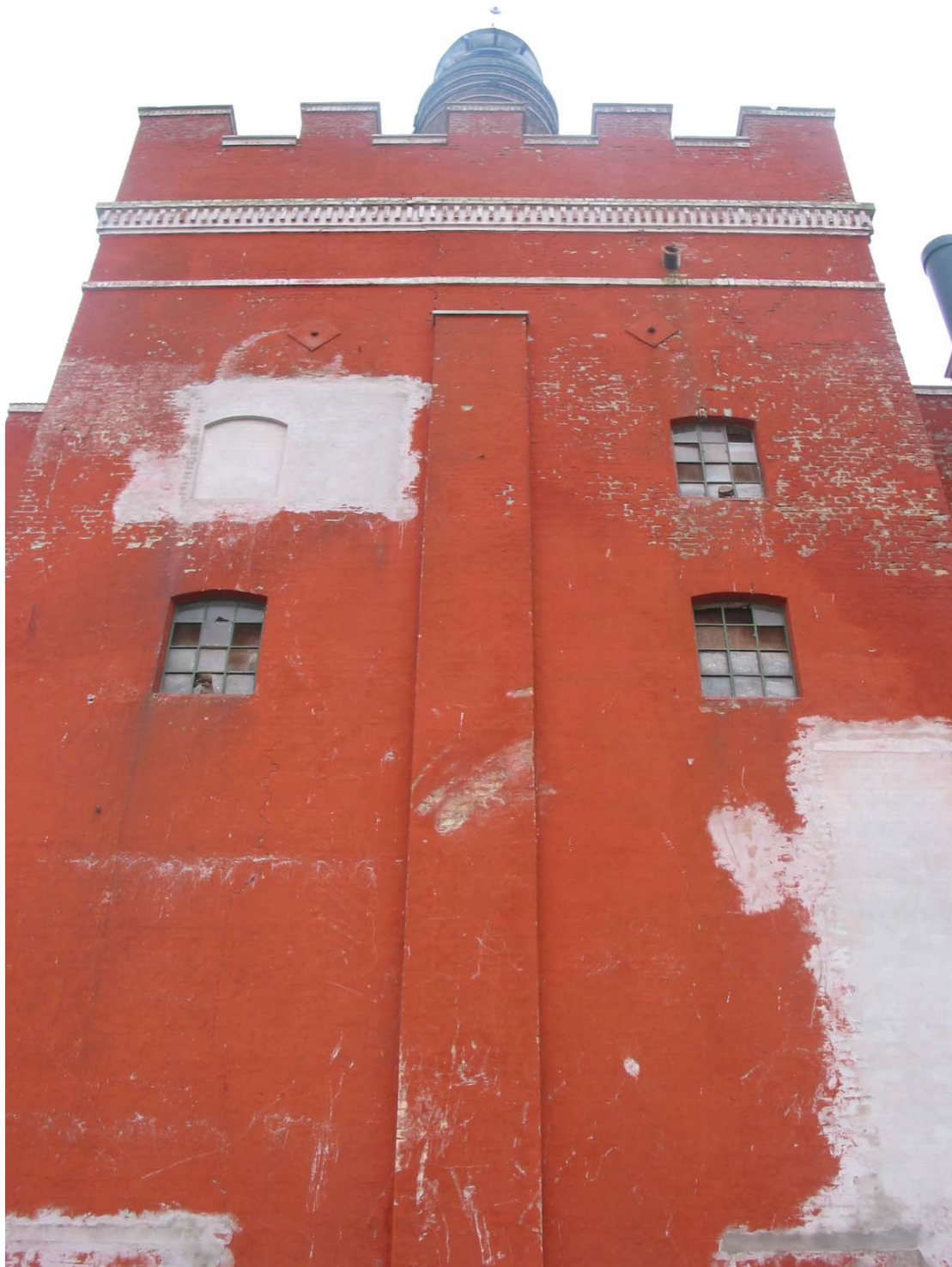

Maltgøreriets røde produktionsbygning på bakken observeret fra vandsiden

Den dominante og bombastiske industribygning på bakken kroner sig over de mindre middelalderlige bygninger, der kendetegner Ebeltofts historiske bykerne. Det markante skalspring mellem de to bygningsgrupper danner en berigende oplevelsesrig kontrast

Den gamle facade med de konstruktive stræbepiller skyder sig tungt op i luften

Fabrikkens gårdrum

Kalkovne ved Birkesig

tilbage til [tekst](#) side 56 eller [indhold](#)

Kalkovnen ved Nyballevej står som en "romantisk" ruin og skuer ud over landskabet

Teglstenshvælv fra kalkovnens indre ved Nyballevej

Stemningsbillede fra ovnen mod det industrielt arrede landskab ved Nyballevej

En nyrenoveret skorsten på de fredede kalkkøvnene ved Rugårdsvej 28

Kalkovn ved Rugårdsvej 28

De tre kalkovne ved Rugårdsvej 28 står skulpturelt i landskabet

Grenå Dampvæveri

tilbage til [tekst](#) side 58 eller [indhold](#)

I baggrunden ses den flotte dominante industrihal opført i en artikuleret betonkonstruktion beklædt med tegl. I forgrunden se en del af bygningsanlæggets tidlige stadie opført i rød tegl med rundbuede vinduer og kantet gavlmotiv. Begge bygninger har bevaret deres oprindelige vinduesbeklædninger og er i en udmærket stand.

Skalasammenstød mellem bygningskroppe

Industrifacadenes flotte markante arkitektur

Den store centrale industrihal med skorsten i baggrunden og produktionshaller med skrå ovenlys i forgrunden

Industrihaller i betonkonstruktion

Et udsnit af de tidlige industrihaller opført i et murstensforband i tegl med rundbuede vinduer, der med rytme og profilering på fornem vis markerer strukturen i det adderende system

tilbage til [tekst](#) eller [indhold](#)

Litteratur

tilbage til [indhold](#)

Kommuneatlas Mariager 1994
Kommuneatlas Ebeltoft 1999
Randers Kommuneatlas 2000
Silkeborg Kommuneatlas 2000
Århus kommuneatlas; Arkitektur og byggeskik i byen
Sven Allan Jensen; Kulturmiljøer i Århus Amt, registrant april 2004
Skov - og naturstyrelsen; Kulturhistorien i planlægningen 2001
Trøjborg Kvarteret Århus – Registrant Magistratens 2. afdeling 1984
Danmarks arkitektur – arbejdets bygninger; Jørgen Sestoft 1979
De tavse bygninger; Ole Meyer 2000
Erhverv og Menneske – Arkitektfirmaet C.F.Møllers tegnestue 1997
Arkitektur DK 1962
Arkitektur DK 4 1967
JP Århus 23.sep. 2004 – Om JAKA
Hans Fink 1991-92
Industriminder – Bilag1 – KHM Randers 2003
KHM 1606, s. II. I ”NEG Micon A/S – fra smedeproduktion til international vindmølleindustri”
De fem søstre – internt papir; Lars Holleufer 2004
FABRIK – Udstilling, Nordjyllands kunstmuseum 2002; Thomas Birket-Smith m.fl
www.papirfabrikken.dk

Forfattere

tilbage til [indhold](#)

Anne Trine Larsen	Ph. d. i historie - Århus Universitet 2003. Forskning blandt andet i industrihistorie, arbejdsmarkeds- og arbejdets historie og arbejderbevægelsens historie. - Har forfattet rapportens historiske baggrundsbeskrivelse
Leif Høgfeldt Hansen	Cand. arch. i arkitektur - Arkitektskolen Aarhus 1990 Tilknyttet Institut for Arkitektonisk Kulturarv, Arkitektskolen Aarhus. Udstillingsdesigner på udstillingen FABRIK på Nordjyllands Kunstmuseum 2002 om industriarkitektur i Ålborg. - Har forfattet og lavet rapportens arkitekturbeskrivelse, fotos og IT lay-out.